

ОБРАЗОВАНИЕ,

**НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ
В МИРЕ**

международный научный электронный журнал

*Выпуск журнала № 14
Часть-7_ Февраль 2023*

OPEN ACCESS

ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ

международный научный электронный журнал

Февраль - 2023 год

ЧАСТЬ - 7

KAMQONLIK ASORATI VA UNI DAVOLASH USULLARI

Mo'minboyev Diyorbek Jasurbek o'g'li

Samarqand davlat tibbiyot universiteti Farmatsiya fakulteti 2-kurs talabasi

e-mail: diyorbekmominboyev5@gmail.com

tel: +998883551585

Annotatsiya: Kamqonlik har o'nta odamning to'qqistasida uchraydigan juda keng tarqalgan kassaliklardan biri hisoblanadi va u tibbiyotda anemiya deb ataladi. **Anemiya yoki kamqonlik** qonni hajm birligida gemoglobin va eritrotsitlar, gematokrit miqdorini kamayishi bilan xarakterlanadigan patologik holatdir. Buning natijasida to'qimalarda kislorod tanqisligi – gipoksiya yuz beradi. Gipoksiya yuzaga kelgandan keyin to'qima va hujayralarda moddalar almashunuvi jarayoni buzuladi. Kamqonlik yuzaga kelmasligi uchun to'g'ri ovqatlanish ratsioniga amal qilish, oilaviy poliklinikalarga borib qonimizni muntazam tekshirtirib turishimiz, davolashda esa qaysi turdagi anemiya ekanligini etiborga olishimiz lozim.

Tayanch iboralar: Anemiya, regeneratsiya, anizotsit, poykilotsit, gipoxrom, gipoksiya, postgemorragik anemiya, gemolitik, defitsit, B12 va.h.k

Ishning vazifasi: Kamqonlikni oldini olish, davolash usullarini to'g'ri tatbiq qilish va samarali dori vositalarni ko'rib chiqish.

Material va uslublar:

Anemiyani dastlabki o'rganishlar 450 yil ilgari boshlangan. Nemis vrachi Loxannes Lange 1554 yil «kasallik xolatini» («de morbo virgineo») nomi bilan yozgan. Bemorda terini oqarishi, yurak urushi, hansirash, go'shtli ovqatga nisbatan hohishni yo'qolishi kabi belgilar paydo bo'ladi. Anemiya deb, qonning hajm birligida eritrotsitlar va gemoglobin miqdorining kamayishiga, xamda ularning tarkibi xamda morfologiyasida sifat o'zgarishlarini sodir bo'lishiga aytiladi. Sifat o'zgarishlari, periferik qonda patologik shaklli eritrotsitlarni paydo bo'lishi bilan ifodalanadi. U quyidagi guruhlariga bo'linadi:

1. Fiziologik regeneratsiya hujayralari-suyak ko'migiga eritrotsitlar parchalanishining mahsulotlarini, gipoksiyani va eritropoetinlarni rag'batlantiruvchi ta'siridan, eritropoezni kuchayishi oqibatida periferik qonda paydo bo'ladigan hujayralar kiradi. Bularga-retikulotsitlar (supravital bo'yalganda oshkor qilinadi), polixromatofil eritrotsitlar, normoblastlar, eritroblastlar kiradi.

2. Patologik regeneratsiya hujayralari. Eritroblastik qon yaratilish tipini megaloblastik tipiga o'zgarishi oqibatida periferik qonda paydo bo'ladigan hujayralar-megaloblastlar, megalotsitlar, Kabo xalqali va Jolli tanachali eritrotsitlar shu qatorga kiradilar.

3. Degenerativ shaklli eritrotsitlar-bularga anizotsitlar, poykilotsitlar, gipoxrom va giperxrom eritrotsitlar, bazofil donachali eritrotsitlar kiradilar. Qon tarkibida bunday patologik shaklli eritrotsitlarni oshkor qilinishi suyak ko'migining to'la-to'kis eritrotsitlarni yaratish qobiliyatini yo'qolganligidan (yoki eritrotsitlarni tomir ichida parchalanishidan) darak beradi.

ANEMIYALARNI TASNIFLASH.

Qon sistemasining patologik xolatlarini u yoki bu alomatiga asoslanib anemik xolatlarni xar xil tasniflash mumkin.

Anemiyalarni etiologiyasi va patogenezini bo'yicha quyidagicha farqlanadi:

1. Qon yo'qotgandan so'ng paydo bo'ladigan anemiyalar-**postgemorragik anemiyalar**.

2. Eritrotsitlarni shiddatli parchalanishi (gemolizi) oqibatida sodir bo'ladigan (**gemolitik**) anemiyalar.

3. Eritropoezni buzilishi oqibatida paydo bo'ladigan (**defitsit**) anemiyalar.

POSTGEMORRAGIK ANEMIYALAR

Postgemorragik anemiyalar, o'tkir va surunkali bo'lishi mumkin. O'tkirpostgemorragik anemiyalar bir yo'la, tez va ko'p miqdor qon yo'qotilishi oqibatida paydo bo'ladi. Ularni asosiy sabablari, yirik tomirlarni jaroxatlanishi va ichki a'zolari shikastlanishi xisoblanadi. Qon yo'qotganda, aylanayotgan qonning umumiy xajmini kamayganligi, qon bosimning pasayganligini va organlar xamda to'qimalarning gipoksiyasini ozaytirishga yo'nalgan qator kompensator mexanizmlar paydo bo'ladi. Moslashuv reaksiyalari asta-sekin yuzaga keladi va ularni shartli ravishda 3 davrga ajratish mumkin:

1. Reflektor davr-qon yo'qotgandan keyingi soatlar davomida paydo bo'ladi va periferik tomirlarning spazmi, qonning xayotiy zaruriy organlarga qayta taqsimlanishi, taxikardiya, qonning minutlik xajmini ko'payishi, depolardagi qonning siqib chiqarilishi, nafasning tezlashishi va chuqurlashishi kabilar bilan ifodalanadi. Biroq bu davrda gemotologik o'zgarishlar sodir bo'lmaydi, chunki qonning umumiy miqdori kamaygani bilan uning xajm birligida eritrotsitlar va gemoglobinning miqdorlarida o'zgarishlar xam paydo bo'lishiga ulgurmaydi.

2. Hidremik davr-qon yo'qotgandan 24-48 soat o'tgandan so'ng qonning hajm birligida eritrotsitlar va gemoglobinning miqdorini kamayishi yuzaga keladi, chunki aylanayotgan qonning umumiy hajmini tiklashga yo'nalgan yana bir kompensator mexanizm paydo bo'ladi. Tomir ichiga tomon to'qima suyuqligi o'tadi. Bu mexanizmning yuzaga kelishiga qonning osmotik bosimini oshiruvchi gormonlarning hosil bo'lishini ko'payishi, diurezni kamayishi va chanqoq hissiyotini ortishi imkoniyat yaratadi. Rang ko'rsatkichi bu davrda ham o'zgarmaydi, chunki gemoglobin va eritrotsitlar bir xilda kamayadi.

3. Suyak ko'migi kompensator davri - o'tkir postgemorragik anemiyalar regenerativ anemiyalarga kirganligi tufayli, bu davr eritropoezning kuchayishi bilan ifodalanadi. Qon yo'qotgandan 4-5 kun o'tgach periferik qonda ko'p miqdor fiziologik regeneratsiya hujayralari: retikulotsitlar, polixromatofil eritrotsitlar, har xil generatsiyadagi normoblastlar, hatto eritroblastlar paydo bo'ladi. Qon yaratish normoblastik tipida bo'ladi. Qonning rang ko'rsatkichi gipoxromdir, chunki eritrotsitlarning gemoglobinlanishi ularni hosil bo'lishidan orqada qoladi. Qonning hamma ko'rsatkichlari asta-sekin tiklanaveradi, biroq tiklanish muddati organizmning umumiy holatiga, yo'qotilgan qonning miqdori va yo'qotish tezligiga, insonning jinsiga, yoshiga, reaktivligiga, kompensator reaksiyalarning takomillashganligiga va boshqa qator omillarga bog'liqligini qayd qilish kerak. Ochlik, yuqumli kasalliklar bilan og'rish, sovuq qotish, isib ketish, chuqur narkoz holati kabilar qon yo'qotishga nisbatan sezgirlikni orttiradi.

Qon yo'qotishga bolalar organizmi ayniqsa sezuvchan, bola qancha yosh bo'lsa, u uchun qon yo'qotishning oqibati shuncha og'irdir. Bu emuvchi bolalarda, ayniqsa chaqaloqlarda himoya-moslashuv mexanizmlarining to'la-to'kis shakllanmaganligi, zudlik bilan kompensatsiyalash mexanizmlarining, ya'ni tomirlarning spazmi (torayishi), taxikardiya, qonni qayta taqsimlanishi kabilar hali yaxshi rivojlanmaganligi bilan tushuntiriladi. Yana bu davr, qonning ivituvchi sistemasi to'la etilmaganligi bilan ifodalanadi va shu tufayli qon ketishini to'xtatishda uning roli kamdir.

Odatda katta yoshli sog'lom odam bir marta aylanayotgan qonining 20% yo'qotishi hayot uchun xavfli emas. Qonning 25-30% yo'qotish hayot uchun xavfli, 50% qonni bir yo'la yo'qotilishi o'limga olib keladi. Qon yo'qotganda, aylanayotgan qonning bosimi pasayadi. Qon bosimini 60 mm simob ustunidan pasayishi kollapsni paydo bo'lishiga olib keladi, markaziy nerv tizimi, yurak va boshqa hayotiy zaruriy organlarda qon aylanishi buziladi, ularda gipoksiya yuzaga keladi va nafas markazining falajlanishi oqibatida, o'lim sodir bo'ladi.

Yangi tug'ilgan chaqaloqlarda o'tkir qon yo'qotish platsentaning shikastlanishi, kindik tizimchasi tomirlarining yorilishi, tugish davridagi shikastlanishlardan kelib chiqadigan, qon quyulishlar bilan bog'liqdir. Perinatal infeksiyalar, irsiy gemorragik diatezlar oqibatida, kindik ichak va a'zolardan qon yo'qotishlar paydo bo'ladi. SHuni unutmash kerakki, bolalarda qon yo'qotish kattalarga qaraganda og'irroq kechadi. CHakaloqlarda aylanayotgan qonning 10-15% yuqotish shokni alomatlarini paydo qilsa, katta yoshlilarda 10% qonni yuqotilishi o'z holicha kompen-satsiya qilinadi. Katta yoshli bolalarda aylanayotgan qonning 30-40% ni yuqotish og'ir shok holatiga olib kelali, aylanayotgan qonning 50% ini bir yo'la yo'qotilishi o'lim bilan yakunlanadi. Biroq aylanayotgan qonning 50% ini sekin yo'qotish hayotga xavfli emasdir.

O'tkir qon yo'qotishni davolash, qon oqishini to'xtatishdan va aylana-yotgan hajmini me'yorini qon quyish va qonni o'rmini bosuvchi suyuqliklar quyishdan boshlanadi. Transfuziya bilan birgalikda yurak ishini yaxshilovchi dorilar, glyukoza-tuzli eritmalar yuborish, tomirlar devorini mustahkamlovchi dorilar buyuriladi.

Surunkali postgemorragik anemiyalar takroriy, kichik qon yo'qotishlar (hayz ko'rish, metroragiya, oshqozon-ichakning yara kasalligida, bavo-sil-gemorraidal va boshqa qon yo'qotishlar) natijasida paydo bo'ladi. Bu anemiyalar asosan temir tanqisligi bilan bog'liq va shu sababli ularni temir defitsit anemiyalar guruhiga tahlil qilinadi. Bolalarda, surunkali postgemorragik anemiyalar kattalarga nisbatan kam uchraydi. SHuni qayd qilish kerakki, bola organizmida qonning miqdori anchagina ko'p bo'lishiga qaramay, kompensator mexanizmlari tufayli bunday anemiyalarga o'tkir postgemorragik anemiyalarga qaraganda osonroq moslashadi.

GEMOLITIK ANEMIYALAR

Sog'lom organizmda eritropoez (eritrotsitlarni yaratilishi) bilan eritrodieroz (eritrotsitlarni parchalanishi) o'rtasida dinamik muvozanatning mavjudligi, periferik qonda eritrotsitlarning miqdorini doimiyligini ta'minlaydi. Eritrotsitlarning parchalanishi (gemolizi) ularni hosil bo'lishi va qonga tushishdan ortiqroq hollarda anemiyalar paydo buladi.

Gemolitik anemiyalar irsiy va orttirilgan bo'ladi.

Irsiy gemolitik anemiyalar qandaydir irsiy defekt tufayli eritrotsitlarning muddatidan ertaroq (meyorda eritrotsitlar 100-120 kun yashaydilar) parchalanishi, yashash davrining qisqarishi bilan ifodalanadi. Gemoliz ko'pincha hujayra ichida sodir bo'ladi. Irsiy gemolitik anemiyalar, eritrotsitlar membranasining patologiyasi bilan (irsiy membranopatiya) yoki eritrotsitlar fermentlarining defitsiti bilan (irsiy fermentopatiya), hamda gemoglobinning tuzilishi va sintezini irsiy o'zgarishi (irsiy gemoglobinopatiya) yoki gemoglobinozlar bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Irsiy membranopatiyalar

By anemiyalar uchun eritrotsitlar qobig'i tarkibidagi oqsil va lipoid moddalarning anomaliyasi xarakterli bo'lib, bu hol eritrotsitlarning shaklini o'zgarishiga va ularni muddatidan ertaroq gemoliziga olib keladi. Bu guruh anemiyalarning yorqin namoyandasi bo'lib, irsiy mikrosferotsitoz (Minkovski-SHofar kasalligi) hisoblanadi. Kasallikning asosida, eritrotsitlar membranasini tashkil qiluvchi oqsilning genetik defekti yotadi, bu esa membraning natriy ionlari va suvga nisbatan o'tkazuvchanligini oshishiga imkoniyat yaratadi, natijada eritrotsitlar bo'kib, mikrosferotsitlarga aylanadi. SHu bilan birga membranalarda glikoliz jarayoni faollashadi va fosfolipidlar metabolizmining sur'ati ortadi. Mikrosferotsitlarning elastikligi yo'qoladi, ular taloqda ushlanib qoladilar va shu organda shiddatli parchalanadilar. Qonda teskari (bog'lanmagan) bilirubin yig'ilib, sariqlik paydo bo'ladi. Mikrosferotsitlarning yashash davri qisqarib, bor yo'g'i 8-14 kunni tashkil

qilishi mumkin. Irsiy mikrosferotsitoz yosh bolalarda (emuvchi va neonatal davrlarda) namoyon bo'lishi mumkin va o'ta sariqlik alomati bilan harakterlanadi.

Kasallikni davolash asosan ikki xil usulda olib boriladi:

1) Konservativ davolash, u asosan bilirubin intoksikatsiyasiga qarshi yo'nalgan, gemodinamik va metabolik o'zgarishlarni me'yoriga qaytarishga qaratilgan bo'ladi. Og'ir anemiyalarda gemotransfuziya, asosan eritrotsitar massa qo'yish maqsadga muvofiqdir.

2) Splenoektamiya, bu yagona radikal davolash usuli hisoblanadi.

Eritrotsitlarning irsiy defekti (nuqsoni) yo'qotilmay, ularni ushlab qoluvchi (filtrlovchi) taloqning faoliyati to'xtatiladi va natijada periferik qonda nuqsonli eritrotsitlar ancha uzoqroq aylanib yuradilar

Irsiy enzimopatiyalar

By kasallik guruhi har kandy yoshda namoyon bo'lishi mumkin. Kasallikning asosini, fermentlarning irsiy anomaliyasi tufayli paydo bo'lgan, surunkali gemolitik jarayon tashkil qiladi. Bu anemiyalardan eng yaxshi o'rganilgani glyukoza-6-fosfat dehidrogenaza fermentining etishmovchiligi (defitsiti) bilan aloqador enzimopatiyadir. Bu anemiya O'rta Osiyo va Kavkaz orti respublikalari hududida uchraydi. SHu erlarda ilgari bezgak keng tarqalgan edi va aynan enzimopatiyalar bilan og'riganlarda esa bezgak kasalligi bo'lmas edilar. G-6-FDG ning defitsiti eritrotsitlarda qaytarilgan glutationning kamayishiga va har xil oksidlovchi moddalar, bezgakka qarshi dorilar, PASK, ftivazid, ot loviyasini ovkatga iste'mol qilish yoki u gullaganda gul changini hidlash) ta'sirida eritrotsitlarning mustahkamligini kamayishiga olib keladi.

Klinik jihatdan gemolitik anemiyalarning bu turi ham bolalarda va hamda katta yoshlilarda namoyon bo'lishi mumkin. Kasallik asosida surunkali gemolitik jarayon yotadi va uning ifodasi sifatida har xil darajadagi regenerativ-degenerativ tipdagi anemiya, yorqin retikulotsitoz, qonda bog'lanmagan bilirubinning ortishi, taloqning kattalashishi kuzatiladi.

Bu anemiyalarni davolashda gemolizni chaqiruvchi omilni aniqlash muhim ahamiyatga ega. Agar anemiya bolalarda ychpaca, ota-onalarini anemiyalarni qo'zg'ovchi birlamchi moddalar bilan tanishtirish maqsadga mos keladi.

Irsiy gemoglobinopatiyalar

Hozirgi vaqtda fizik-kimyoviy hossalari va aminokislotalar tarkibi bilan farqlanuvchi, 50 ga yaqin gemoglobinlar turlari ma'lumdir. SHulardan 3 xili normal (me'yor) gemoglobinli. Bular primitiv NvR, homila (fetal) - NvG', va NvA - (katta yoshlilar) gemoglobini nomi bilan yuritiladi.

Zamonaviy tasavvurlarga qaraganda, gemoglobinozlar (gemoglobinopatiyalar)ning paydo bo'lishi, polipeptidlarni sintezini boshqaruvchi struktura va regulyator genlarning mutatsiyasi okibatida bo'ladi, bu esa anomal

tuzilishli gemoglobinni paydo qiladi. Gemoglobinozlardan eng ko'p uchraydigani va eng yaxshi o'rganilgani, o'roqsimon hujayrali anemiya bilan talassemiya hisoblanadi.

O'roqsimon hujayrali anemiya gemoglobinning β -zanjirida, glyutamin kislotasini valin bilan almashinuvi tufayli NvS hosil bo'lishiga olib keladi. Atrof muhitda kislorodning parsial bosimini pasayishi kasallik uchun xos bo'lgan hususiyatni, ya'ni eritrotsitlarning shaklini o'zgarishini (o'roqsimon eritrotsitlarni) paydo qiladi. Kasallik faqat gomozigot (NvS) hollarda uchraydi, geterozigotlar (NvA) esa amaliy jihatdan sog'lom hisoblanali.

DEFITSIT ANEMIYALAR

Bu guruh anemiyalarga eritropoezni me'yorida bo'lishi uchun zarur omillar: temir, vitamin B12 va folat kislota hamda oqsil kabilarning yetishmasligi oqibatida paydo bo'ladigan anemiyalar kiradi.

Temir yetishmasligidan paydo bo'luvchi anemiyalar.

Bu anemiyalar bolalar va katta yoshli insonlar orasida juda keng tarqalgan patologiyadir. Bolalar orasida bu 10% dan to 70% gacha uchraydi, ayniqsa 2 yoshgacha bo'lgan bolalar va o'smirlar orasida ko'p uchraydi. Temir organizmda har xil oqsillar tarkibiga, hususan gemoglobin tarkibiga kiradi. Gemoglobinning temir tutuvchi qismi gemdir. Bu moda, temirni porfirin halqasi bilan hosil qilgan mustahkam birikmasidir, u faqat gemoglobinning tarkibidagina bo'lmay, balki mioglobin, sitoxrom, katalaza kabilarda xam bo'ladi. Temir gem bo'lmagan shaklda fermentlar va oqsillar (ferritin va transferin) tarkibiga kiradi.

Homila organizmida temirni to'planishi, homiladorlikning boshlang'ich davrlaridanoq boshlanadi va ona organizmidan platsenta orkali ro'yobga chiqadi. Homilada temir to'planishining maksimumi, ona qornidagi taraqqiyotining oxirgi davriga to'g'ri keladi. Tug'ilgandan so'ng, bola temirni ovqat bilan qabul qiladi va uning so'rilishi asosan o'n ikki barmoqli ichakda va ingichka ichakning yuqori qismida sodir bo'lali. Ovqat tarkibidagi hamma temirning 10% ni o'zlashtiriladi holos. Biroq, go'shtli mahsulotlar tarkibidagi gemning temiri, o'simliklar tarkibidagi Fe ga qaraganda osonroq so'riladi. Gemsiz temirning so'rilishi uchun oshqozon shirasidagi xlorid kislotaning bo'lishi zarur, chunki u temirni G'e3dan G'e2 holatga aylantiradi. SHu yo'sinda uning so'rilishi osonlanashadi. Gemli temirning so'rilish jarayoni, o'n ikki barmoqli ichakdagi ishqoriy reaksiyaga bog'liq. U erda temir porfirin tuzilishda so'riladi va ichakning shilliq pardasigina porfirinsan ajralib, ionlashgan shaklga aylanadi. Qon plazmasiga temirning o'tishi fermentli reaksiyalar bilan bajariladi, qonda esa uni transport qilinadigan shakli - transferrin hosil bo'ladi. Transferrin faqat ekzogen temirningina emas, balki: endogen temirni (eritrotsitlarni parchalanish jarayonida hosil bo'luvchi) ham suyak ko'migi va boshqa organ-depolarga etkazib beradi. Organizmning temir jamg'armasi gemoglobinni temirdan, jigar, taloq, mushaklar, suyak ko'migi tarkibidagi ferritin va gemosiderindan, yana transferrin bilan

bog'langan temirdan, mioglobin, temir tutuvchi fermentlar va biokatalizatorlardagi temirlardan tashkil topadi.

Temir organizmdan najas, siydik, ter va tabiiy qon yo'qotish jarayonida ajratiladi.

YUqorida keltirilganlardan ko'rinadiki, temir etishmasligidan paydo bo'luvchi anemiya quyidagi mexanizmlar bo'yicha rivojlanadi:

1) Bolalarda temir defitsit anemiyaning eng asosiy sababi temirni ovqat tarkibida (alimantar) etarli emasligidir, hususan shunday hol yosh bolalarda sun'iy ovqatlantirish oqibatida sodir bo'ladi.

Ma'lum bo'lishicha, sigir suti vaqtning asosida tayyorlangan ovqatlar tarkibidagi temirning so'rilishi, onaning sutidagi temirni so'rilishidan 2-3 marta kamdir.

2) Temir defitsit anemiya ikki yoshgacha bo'lgan chala tug'ilgan bolalarda yoki katta massali bolalarda paydo bo'ladi. Ko'p embrionlik homiladorlikdan tug'ilgan bolalarda ham shu anemiya yuzaga keladi, chunki onada homiladorlik davrida temir tanqisligi, asosan toksikozni yuzaga kelishi, gipoksiya, kon yo'qotishlar, homila organizmida temirni jamg'arilishiga to'sqinlik qiladi.

3) Temirga nisbatan talabni ortishi homiladorlik, laktatsiya (emizuvchi ayollarda), sepsis, o'sishning tezlashishi, jarrohlik operatsiyasi o'tkazilgan kasallarda paydo bo'ladi va anemiyaga olib keladi.

4) Enterit, gastroenterit, enterokolit, duodenit, seliakiya, mukovissedoz, ekssudativ diatez, ichakning reaksiyasi kabilarda temirni oshqozon-ichak yo'llarida so'rilishi buziladi.

5) Gipo- va anatsid holatlar, gipovitaminozda temirning ionlashishi buziladi. Askorbin kislota esa, ikki valentli temirning barqarorligini ta'minlaydi (uch valentli temir organizmda o'zlashtirilmaydi).

6) Surunkali qon ketishlarda, qizlarda balog'atga etish davrida (jinsiy funksiyaning rivojlanish davrida), kuchli jismoniy zo'riqishlarda, issiq iqlimli sharoitlarda, yuqori haroratli korxonalarda ishlash kabilarda organizmdan temir ko'p miqdorda yo'qotiladi.

7) Jigar shikastlanganda temirni depolanishi buziladi, chunki gepatotsitlar temirni qon zardobidan shimib oladi va yig'adi.

8) Suyak ko'migidagi eritroblastlarda fermentlarning etishmasligi tufayli temirning o'zlashtirilishi buziladi. Bunlay holatda qon zardobidagi temirning miqdori meyorida, hatto ortgan bo'ladi. Qolgan hamma temir defitsit anemiyalarda esa qon plazmasidagi temirning, miqdori kamayishi (sideropeniya) kuzatiladi. SHuning uchun bunday kasallarga temirli dorilarni buyurish foydali ta'sir qilmaydi. Boshqa sabablardan paydo bo'lgan temir defitsit anemiyalarda esa temirli dori-darmonlar juda yaxshi ta'sir ko'rsatadi.

Temirning defitsiti (etishmovchiligi) eritropoezni samaradorligini kamaytiradi; eritro-, normoblastlarda gemoglobinni sintezi buziladi. Qizil qon tanachalarining

gemoglobinlanishini etarli bo'lmashligi eritrotsitlarning etilishini buzilishiga va ularni qon-tomir o'zaniga chikishiga olib keladi. Bundan tashqari eritrotsitlar suyak ko'migida gemolizga uchraydi.

Bu anemiyada rang ko'rsatkichi gipoxrom bo'lib 0, 6-0, 5 hatto undan ham kamdir, chunki eritrotsitlarning soniga qaraganda ulardagi gemoglobinning miqdori anchagina kamdir. Qon yaratish esa normoblastik (suyak ko'migida) tipdadir. Qonning morfologiyasi eritrotsitlarning yorqin gipoxromiyasi bilan ifodalanadi. Eritrotsitlar orasida poykilotsitoz, anizotsitoz ayniqsa mikrotsitoz uchraydi, ya'ni eritrotsitlarning degenerativ patologik shakllari ko'pchilikni tashkil qiladi. Eritrotsitlar orasida retikulotsitlarning sonini ko'payishi temir defitsitli anemiyali kasalni muvaffaqiyatli davolanayotganini ko'rsatkichi hisoblanadi.

Ma'lum bo'lishcha, shu anemiya bilan kasallanganlarni to'qimalarida ham temirni defitsiti paydo bo'ladi. Bu holatning belgilariga tirnoqlarni sinuvchanligi, sochlarning to'kilishini, oshqozonning shilliq pardasi atrofik jarayonlari kiradi. Atrofik gastrit esa temirning so'rilishini buzilishiga sababchi bo'ladi, anemiya esa yanada og'irlashadi.

Vitamin B12 va folat kislota defitsitli anemiyalar

Bu anemiyalar eritropoezni me'yordaligini (normal) ta'minlovchi zarur omillarning etishmovchiligi oqibatida paydo bo'ladi, ularning defitsiti tufayli qon yaratish normoblastik o'rniga megaloblast tip bilan almashadi.

Vitamin B12 (Kasning tashqi omili) ilk bor 1948 yili xom jigardan ajratib olingan. Ovqat bilan (go'sht, tuxum, jigar va boshkalar) tushuvchi vitamin B12 oshqozon shirasi tarkibidagi gastro-mukoproteinlar (Kasning ichki omili) birikib, proteinsiankobalamin kompleksini hosil qiladi. Bunday holatda vitamin B12 ichakning yuqori qismidagi ta'sirchan mikroblar muhofaza qilinadi va ichak devoridan osongina so'riladi. Vitamin B12 ning asosiy so'riladigan joyi yonbosh ichakning pastki qismlariga to'g'ri keladi, hamda u jigarda depolanadi. Jigarda vitamin B12 folat kislotaga ta'sir qilib, uni tetragidrofolat kislotaga aylantiradi, bu modda esa nuklein kislotalar sintezida ishtirok etadi va shu tufayli hujayralarning bo'linishi jarayoni sodir bo'ladi.

Vitamin B12 va folat kislota etishmasligi nuklein kislotalarning sintezini buzilishiga olib keladi, bu hujayralar bo'lishishining buzilishi va hujayralar o'lchamlarining kattalashuvi bilan namoyon bo'ladi. Birinchi navbatda, tez bo'linayotgan qon hujayralari va oshqozon-ichak yo'lining hujayralari zararlanadi. Bu hujayralarda aminokislotalarni almashuv sur'ati nihoyatda tezdir. Qon yaratuvchi to'qmalarda mitotik jarayonning buzilishi okibatida qon hujayralarining yiriklashuvi kuzatiladi. Bularga qon yaratuvchi uch kurtakka mansub bo'lgan megalotsitlar, megaloblastlar (eritropoez), nihoyatda yirik polisegment yadroli neytrofillar (milopoez) va juda yirik megakariotsitlar (tromotsitopoez) kiradi.

Oshqozon-ichak yo'lining shikastlanishi ularning shilliq pardasining atrofik yallig'lanishi bilan namoyon bo'lali. Bunda glossit (tilning qip-qizil silliq holati), - enterit, kolit kabilar paydo bo'ladi.

Gematologik va gastroenterologik alomatlardan tashqari nevrologik o'zgarishlar ham paydo bo'ladi, chunki orqa miyaning orqa yon ustunlarida funksiyar mieloiz deb nom olgan, degenerativ shikastlanish sodir bo'ladi.

Vitamin B12 va folat kislotada defitsit anemiyaga olib keluvchi etiologik omillar ichida eng ahamiyatlilari quyidagilardir:

1. Vitamin B12 o'zlashtirilishining buzilishi. Bunday holat oshqozonining gastromukoprotein ishlab chiqaruvchi hujayralari funksiyasining buzilishi oqibatida yuzaga keladi. SHu hujayralar funksiyasining pasayishi ularga autoantitelolar ta'sirining natijasidir. Bunday holat asosan Adisson-Birmer kasalligida (pernitsioz anemiyada) kuzatiladi. SHuningdek gastromukoproteinning etishmaslik holatlari total va subtotal oshqozon reaksiyasidan 2-8 yil o'tganda ham paydo bo'lishi mumkin.

2) Vitamin B12 va folat kislotaning defitsiti ularning ingichka ichakda so'rilishining buzilishidan kelib chiqadi. Bunday holat ichakning rezeksiyasida, uning o'sma bilan shikastlanishida, divertixullalarda, spruda, seliakiya (ingichka ichakning tug'ma Epiteliopatiyasi)da kuzatiladi. Bu guruh kasalliklar ichida, ingichka ichakning keng tasmaimon chuvalchang bilan invaziyasi alohida o'rin egallaydi, chunki u parazit vitamin B12 ga o'ch bo'lib, inson-ho'jayin bilan vitaminni talashadi. Biroq chuvalganni yonbosh ichakdan pastroqda joylashishi anemiyaga olib kelmaydi.

3) Ko'pincha anemiya homilador ayollarda paydo bo'ladi. Buning sababi homilada embrional qon yo'qotishning normoblastik tipi bilan almashishi eritropoetik moddalarga bo'lgan ehtiyojni ortishini talab qiladi.

4) Jigarning gepatit va sirroz kabi shikastlanishlari anemiya paydo bo'lishiga olib keladi. Bu jigarda vitamin B12 va folat kislotalarning jamg'arilishini buzilishi va folatlar metabolizmining o'zgarishi oqibatida sodir bo'ladi.

5) Bolalarda anemiyaning asosiy sababi vitamin B12 ni ekzogen tanqisligi bo'lib, u go'daklarni quritilgan sutli aralashmalar yoki echki suti bilan oziqlantirilganligi bilan bog'likdir.

6) Nihoyat ba'zi hollarda anemiya suyak ko'migining vitamin B12 va folat kislotani o'zlashtira olmaslik oqibatida paydo bo'lishi mumkin. Bunday holat asosan folat kislotani koferment shakliga aylanishida ishtirok etuvchi fermentlarning irsiy defekti bilan bog'liqdir.

Qonning ko'rinishi. Bu anemiyani ifodalovchi eng asosiy alomat eritrotsitlarning miqdorini kamayishidir. Bular eritrotsitlarni old hujayralardan ko'payishi va etilishini susayishi bilan bog'liq, qon yaratish normoblastik (suyak ko'migi) tipidan megaloblastik tipga aylanadi, eritropoezni samaradorligi kamayadi, eritrotsitlarning yashash muddati qisqaradi. Periferik qonda patologik regeneratsiya

hujayralari (megalotsitlar, megaloblastlar) bilan birga degenerativ hujayralar ham yaqqol koʻzga tashlanadi. Megaloblastlarni megalotsitlargacha etilishi buziladi.

Xulosa: Anemiya kamqonlik boʻlib uni vaqrtida davolamaslik juda ogʻir kassaliklarni kelib chiqishiga sabab boʻladi. Xususan qonda eritratsitlarning kamayishi sababli kislarodning qondagi miqdoriga tasir qiladi va gipoksiya rivojlanadi. Periferiyadagi organlarning (qoʻl barmoqlari, oyoq barmoqlar, uchlari) sovuqqotishi, jimirlashi va uyushib qolishlari ham kuzatiladi. Shuning uchun har birimiz salomatligimizga be eʼtibor boʻlmasligimiz, zeʼro „Tan salomati – jon rohati“ ekanligini unutmasligimiz lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayev N. H., Karimov H.Y., Irisqulov B.U. Patologik fiziologiya. - T.: Yangi asr avlodi, 2008. - 480 bet
2. Azimov R.Q. Patofiziologiya. – T., 2010. – 292 b.URL
4. Патологическая физиология: учебник: Ю.В. Быць, Г.М. Бутенко, А.И. Гоженко и др. / под ред. Н.Н. Зайко, Ю.В. Быця, И.В. Крышталя. К.: ВСИ "Медицина", 2015. - 744 с. + 4 с. цветн.
7. Robbins and Cotran. Pathologic Basis of Disease, - Ninth Edition. - Professional Edition. Textbook. Philadelphia.CurrMol Med., 2015. – 1392 bet

KASB TANLASHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI

Vahabova O'g'ilxon Tolibjonova

Andijon davlat pedagogika instituti

Pedagogika va psixologiya kafedrasida katta o'qituvchisi

Vaxobovaogiloy@gmail.com

+998 93 065 00 21

Akbarova Dilafruz

Andijon Davlat Pedagogika Instituti.

Pedagogika fakulteti

Pedagogika va psixologiya yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada kasb-hunarga yo'naltirish, yosh avlodlarni kasb hunarga tayyorlash faoliyati, kasb tanlashdagi omillar, ish paytida kim yoki nima bilan munosabatda bo'lishingizga qarab kasblarning turlari va Sharq mutafakkir allomalarimizning fikrlari to'g'risida ma'lumotlar keltirilgan. Bundan tashqari, kasb tanlash, kasbga yo'naltirish haqida psixologlarni tavsiyalari tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: kasb-hunar, ijtimoiy muhit, kelajak, jamiyat, qiziqish, milliy qadriyatlar, yaxshi daromad, fikr-mulohaza.

Respublikamizda ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, ma'naviy va madaniy sohalarda amalga oshirilayotgan islohotlar ta'lim jarayoni, kadrlar tayyorlash tizimini ham tubdan yangilash hamda rivojlantirishni talab etadi. Shu boisdan ta'lim tizimini zamon talablari darajasida va erishilgan tajribalar asosida rivojlantirish orqali o'sib kelayotgan yosh avlodni jamiyat hayotida faol ishtirok etadigan, har tomonlama etuk va yuksak ma'naviyatli, komil insonlar etib tarbiyalash davlatimiz siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan hisoblanadi.

Farzandlarimizni mustaqil fikrli, zamonaviy bilim va kasb-hunarlarini egallagan, mustahkam hayotiy pozitsiyaga ega, chinakam vatanparvar insonlar sifatida tarbiyalash biz uchun dolzarb ahamiyatga ega bo'lgan masala hisoblanadi[1], – deb ta'kidlagan Sh.M.Mirziyoyev. Shunday ekan, yoshlarning, kelajak avlodning kasbiy etukligi, to'g'ri kasb tanlashi va mohirona olib borishiga e'tibor qaratilishi hozirgi kunning dolzarb masalalaridandir. Ilk o'spirinlar mustaqil hayot sohasida yaqin istiqbolga ega bo'lar ekanlar, o'zlarining hayot yo'llarini belgilab olishga, bundan keyingi mehnat faoliyatlarining aniq istiqbollari aniqlab olishga, o'zlarining kelgusi ixtisoslarini tanlashga intiladilar. Shu munosabat bilan kasb-hunarga oid qiziqishlar tarkib topadi va yanada barqarorroq bo'lib qoladi, yigit va qizlar o'z kelajaklari haqida jiddiyroq o'ylay boshlaydilar. Katta yoshdagi maktab o'quvchilaridan biror o'quv faniga ishtiyq natijasida ularga har – xil kasblarga qiziqish vujudga keladi. Kasbga yo'naltirishdan asosiy maqsad o'sib kelayotgan yosh avlodni ongli va mustaqil

ravishda kasb tanlashga tayyorlashdan iborat bo'lib, bu jarayon shaxsning bo'lg'usi kasbiy faoliyat sub'ekti sifatida shakllantirishini nazarda tutadi hamda uning bozor iqtisodiyoti munosabatlariga moslashib borishiga ko'maklashadi. Kasbga yo'naltirishga yoshlarning kasbni erkin va mustaqil tanlashining ilmiyamaliy tizimi sifatida qaralishi lozim. Bunda har bir shaxsning individual xususiyatlarini hisobga olish, xalq xo'jaligi manfaatlarini nuqtai nazaridan mehnat zahiralari bilan to'laqonli ta'minlash zarurati kabi omillarni e'tiborda tutish joizdir[2].

Kasb hunarga yo'naltirish, yosh avlodlarni kasb hunarga tayyorlash faoliyati haqida ta'rif aytsak ijtimoiy kasbga yo'naltirish, yoshlarni kasbni tanlashga tayyorlash va ularni jamiyatdagi o'rnini egallashi deb ta'riflasak mubolag'a bo'lmaydi. Kasbga yo'naltirishning uslubiy masalalari qatoriga kasb hunarga yo'naltirish tizimini aniqlash va rivojlantirish masalalari ham kiradi.

Kasbiy yo'nalish shaxsiy xususiyatlardan boshlab rivojlanish mantiqiy bo'lgan martaba yo'nalishini tanlashga yordam beradi. Kasbga yo'naltirishning mohiyati yashirin iste'dod va mayllarni topish, odamning aynan nima qilishni xohlashini aniqlash va mos kasblarni tanlashdir. Har bir inson maqsadi va orzu istaklariga qarab kasbga va hunar egasi bo'lishga intiladi. Inson kasb tanlashiga quyidagi omillar ya'ni qadiriyaatlar sabab bo'ladi:

- jamiyat va ijtimoiy muhit;
- qarindosh urug'i, do'stlari, oilasi;
- o'z bilim, ko'nikma, malaka;
- o'z-o'zini nomoyon qilish va qiziqishlari;
- moddiy va amaliy, milliy qadiriyaatlar;
- yaxshi daromad;
- shaxsni qanoatlantiradigon lavozim va lavozimga ko'tarilish istiqboli

kabilardir[3].

Klimovning so'zlariga ko'ra, ish paytida kim yoki nima bilan munosabatda bo'lishingizga qarab, dunyodagi barcha kasblarni besh turga bo'lish mumkin:

1. Inson — inson. Siz doimo odamlar bilan muloqot qilishingiz kerak bo'lgan kasblar: shifokor, o'qituvchi, nutq terapevti, massajchi, kotiba, sotuvchi, siyosatchi.
2. Inson — san'at. Bular ijodiy odamlar - aktyorlar, yozuvchilar, musiqachilar, rassomlar. Bu mutaxassisliklar bo'yicha xayoliy fikrlash, san'at qobiliyati, shuningdek, qat'iyatlilik, mehnatsevarlik va tartib-intizomsiz amalga oshirib bo'lmaydi.
3. Inson — texnologiya. Bular muhandislar, konstruktorlar, mexaniklar, quruvchilar, ovoz texniklari, sozlagichlar - amaliy fikrlaydigan odamlardir.
4. Odam — ishora tizimi. Belgilar raqamlar, kodlar, chizmalar, sun'iy tillar va ular bilan ishlaydigan odamlar dasturchilar, tilshunoslar, arxitektorlar, brokerlardir. Bunday mutaxassisliklar uchun qat'iyatlilik va ehtiyotkorlik muhimdir.

5. Inson — tabiat. Bu jonli va jonsiz tabiat bilan bog'liq kasblar - o'simliklar, hayvonlar, yer, kosmos: veterinar, astrofizik, geolog, yangi bakteriyalar o'stiradigan texnolog[4]. Ushbu kasblar vakillarini tabiatga bo'lgan faol sevgi birlashtiradi: hayvonlarga g'amxo'rlik qilish, ularga g'amxo'rlik qilish, qazilmalarni o'rganish yoki o'simliklarni o'stirish kabilar shular jumlasidandir.

Endi esa kasb-hunar tanlash, kasbga yo'naltirish to'g'risida Sharq allomalarimizning fikrlariga nazar solsak. Buyuk qomusiy olim Abu Nasr Forobiy kasb-hunar to'g'risida ilk fikrlarini bildirib, qimmatli maslahatlarni berganlar, chunonchi ta'lim-so'z va ko'nikmalar majmui, tarbiya esa amaliy malakalardan iborat ish-harakat ekanligini, muayyan kasb-hunarga berilgan, u bilan qiziqqan kishilar shu kasb-hunarning chinakam shaydosi bo'lishini aytgan. Bu mulohazalardan ko'rinib turibdiki, kasb-hunar insoniyat uchun azaldan juda zarur hayotiy vosita bo'lib kelgan. Forobiyning fikricha, insonning kasb-hunar va san'atdagi fazilatiga kelsak, bu fazilat tug'ma emasdir, aks holda uning fikru-fazilatida mutlaqo kuch va ulug'lik bo'lmas edi. Agar kasb-hunar fazilati tug'ma bo'lganda podshohlar ham o'zlari ishlab va harakat qilib emas, balki podshohlik ularga faqat tabiiy ravishda muyassar bo'lgan, tabiat talab qilgan tabiiy majburiy bo'lib qolar edi.

Abu Rayhon Beruniy inson kamolotida mehnat va mehnat tarbiyasi haqida muhim fikrlarni bayon etadi. U har bir hunar egasini mehnatiga qarab turlarga bo'ladi. Og'ir mehnat sifatida binokor, ko'mir qazuvchi, hunarmand, fan sohiblari mehnatini keltiradi. Ayniqsa, ilm aqli-olimlar mehnatiga alohida e'tibor berish, hayrihoh bo'lishga chaqiradi, ularni ma'rifat tarqatuvchilar jamiyat ravnaqiga hissa qo'shuvchilar deb biladi. Beruniy bolalarni mehnatga o'rgatish metodlari, yo'llari haqida ham fikr yuritadi. Masalan, bolalarni eng kichik yoshdan mehnatga o'rgatish kerak, deydi.

Abu Ali ibn Sinoning mehnatsevarlik tarbiyasi borasidagi fikrlari ham diqqatga sazovordir. Jumladan, u har bir bolani biror hunarga o'rgatmoq shart, deydi. Yosh yigit biror hunarni o'rgansa, uni hayotga tatbiq eta olsa va mustaqil hunar tufayli oilani ta'minlaydigan bo'lsagina otasi uni uylantirib qo'ymoqi lozim, deb hisoblaydi[5].

Sharq allomalarimizning fikrlariga tayangan holda, kasb tanlash, kasbga yo'naltirish haqida psixologlarni quyidagi tavsiyalarini eslab o'tish joiz deb bildim;

1. O'zingizni sinab ko'ring. Aksariyat kasb tanlash bosqichida bo'lganlar faqat bitta narsani bilishadi. Undan keyin nima qilish kerakligini umuman bilmasliklari barchamizga ayon. Shuning bilan birga qaror qabul qilish natijasida o'ziga xos qarama-qarshiliklar yuzaga keladi. Buning uchun sizga tanlagan kasbingizga mos yoki mos kelmasligingizni aniqlash maqsadida ishlab chiqilgan testlarni maslahat beramiz. Shuni unutmang, siz bir vaqtning o'zida 3-4 ta testdan o'tsangiz, ularning natijalari mutlaqo bir-biriga teskari bo'lishi mumkin. Bunday paytda siz kasbga yo'naltirish bo'yicha qulay testni tanlashingiz lozim. Psixolog E.Suslovaning fikriga ko'ra, test

to'plami mazkur soha mutaxassislari tomonidan tayyorlanish hamda individual ravishda tanlashi kerak. Shuni esda tutish kerakki, test natijalariga "hukm" deb qarash kerak emas. Biz psixik xususiyatlar va intellektni hisobga olgan holda aniq bir faoliyat turiga nisbatan moyillik xususida fikr yuritamiz.

2. Bilimlaringizni kengaytiring. Mazkur muammoni biroz osonlashtirish maqsadida siz mehnat faoliyati va undagi yo'nalishlar, istiqboli mavjud bo'lgan soha va mutaxassisliklar to'g'risida bilimlaringizni mustahkamlashingiz kerak. Har yili o'quvchilarni kasbga yo'naltirish bo'yicha kitoblar nashr qilib boriladi. Ularda siz hattoki, maktab o'quvchilari ko'pincha bilmaydigan kasblar bilan ham tanishishingiz mumkin. Ehtimol ulardan qaysi biridir sizning tanlovingiz bo'lishi mumkin.

3. Kasblar bilan yaxshiroq tanishib chiqing. Maktabni bitirish arafasida o'spirin kasblar haqida xato va noto'g'ri tasavvurga ega bo'ladilar. Ko'pincha ular tanlagan kasblarini faqat ijobiy tomonlarini yoki aksincha salbiy jihatlarini ko'radilar. Buning uchun ota-onalar farzandlariga ko'p narsalarni aniqlab olishlari uchun yordam berishlari kerak. Shuning uchun 9-sinfdan boshlab asta-sekin o'zingiz tanlagan yo'nalishingiz bilan tanishish maqsadida institut va universitetlardagi "Ochiq eshiklar" kuniga tashrif buyurishni unutmagan holda qaror qabul qilishingiz lozim.

4. O'z xohishlaringizni tizimlashtiring. Ba'zi soha mutaxassislari maslahat berganidek, o'zingiz uchun stol tayyorlashingiz mumkin. Sizni yuragingizga yaqin bo'lgan kasblarni vertikal ravishda va faoliyatingizda nimani xohlashingizni gorizontal ravishda joylashtirishga harakat qiling. Jadvalni iloji boricha batafsil to'ldirishingiz kerak. Agar tanlagan kasb sohasi va ishga qo'yilgan talablar bir-biriga mos keladigan bo'lsa, "+", agar mos bo'lmasa "-" ishoralarini qo'yishingiz lozim. Shunday qilib, tanlovni amalga oshirishga yordam beradigan yoki tanlov doirasini va fikrlarni sezilarli darajada aniqlashga qaratilgan tasvir shakllantiriladi.

5. So'zdan amalgacha. Shunday qilib, biz biror narsa to'g'risida qaror qildik yoki biror narsani tanladik. Endi siz o'zingizni sinab ko'rishingiz kerak. Buning uchun turli o'quv- guruhleri bo'lgan ko'plab ixtisoslashgan maktablar va kurslari mavjud bo'lib, ular sizga transport vositalarini mexanikasidan tortib, tadbirkorlikkacha o'zingizni sinab ko'rish imkoniyatini beradi. Mazkur ta'lim muassasalarining aksariyat qismida darslar bepul amalga oshiriladi.

6. Zaxira aerodromi. Sizni o'zingiz xohlagan aniq tanlovingiz bo'lishi bilan birga har holda qo'shimcha ravishda e'tiborga olishingiz kerak bo'lgan kasbingiz ham bo'lishi kerak. Hayotni oldindan aytib bo'lmaydi chunki har qanday narsa yuz berishi mumkin. Shu bois, tanlagan universitet va yo'nalishingizga qobiliyatlaringiz mos kelmaganligi sababli kira olmay ko'nglingizda jarohat hosil bo'ladi. Siz shunchalik ertalab uyg'onishingiz mumkin va o'zingizni tanlovingizdan xafsalangiz pir bo'lib, uni o'zgartirishga harakat qiling.

7. Qaror faqat mustaqil ravishda amalga oshiriladi. Ota-onangiz tomonidan beriladigan maslahatlar foydali lekin ularni fikri yakuniy qaror bo‘lmasligi kerak. Psixologlarning ta’kidlashicha, biz ko‘pincha atrof-muhitga, qarindoshlar, o‘qituvchilar, do‘stlarimizga e’tibor qaratamiz. Odatda bunday vaziyatda ikkita yo‘ldan boramiz ya’ni ularning fikriga amal qilamiz yoki aksincha. O‘zi o‘smir uchun nima kerak? Masalan, ona butun hayot davomida o‘qituvchilik faoliyati bilan shug‘ullandi lekin u bu faoliyatidan allaqachon voz kechish kerak edi. Endi o‘zi xohlagan narsasiga qizi orqali erishishiga harakat qiladi. Bunday vaziyatda qanday yo‘l tutish kerak? Qarorni tinchlik yo‘li bilan qabul qilishga harakat qiling. *Masalan*, raqs o‘qituvchisi yoki ximiya o‘qituvchiligidan qaysi birini tanlashingiz uchun ota-onangiz va do‘stlaringizning maslahatlariga amal qiling. Baribir yakuniy qarorni o‘zingiz qabul qilishingiz lozim.

8. Kasb tanlashda oilaviy an’anani davom ettirish shart emas. Siz o‘zingizni ishingiz undagi imkoniyatlar qulayliklar shuning bilan birga farzandingiz uchun muvaffaqiyatli martaba haqida oldindan bashorat qilib gapirishingiz mumkin. Agar farzandingiz sizni yoki otasini kasbini davom ettirmoqchi bo‘lsa bu juda yaxshi. Lekin majbur qilishning o‘zi noto‘g‘ri[6]. Agar inson o‘zi yoqtirmagan ishi bilan butun hayot davomida shug‘ullangandan keyin o‘zini baxtsizdek his qiladi.

Shunday qilib fikrlarimiz asosida quyidagi xulosalarni keltirib o‘tamiz:

- oila a’zolaringiz va do‘stlaringiz bilan maslahatlashilgan holda ularning fikriga ko‘ra, siz tanlagan kasbingiz o‘zingizga mos keladi;
- ommaviy axborot vositalari yangi kasb sohalari haqida ko‘proq ma’lumot olishga yordam beradi va maxsus manbalar (adabiyotlar internet va boshqalar) sizga jamiyatda ehtiyoji yuqori bo‘lgan yo‘nalishlar haqida ma’lumotlar beradi;
- o‘zingizni xohishingiz va hayotingizdagi ustanovkalaringsizni esingizga oling;
- olingan materiallarni har tomonlama ko‘rib chiqing, yaxshilab tahlil qiling va o‘zingizga “Hayotda menga nima kerak?” degan savolga javob berishga harakat qiling.
- imkoniyatingiz bo‘lsa, kasb tanlash bo‘yicha malakali mutaxassis bilan maslahatlashishingiz zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- [1]. Мирзиёев Ш.М Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамыз. – Тошкент: «Ўзбекистон» 2017. -136 б;
- [2]. Nishanova Z.T., Alimboeva Sh.T., Sulaymonova M.V. Psixologik xizmat. - T.: 2014. -407 b;
- [3]. Vorobev A. I. Mehnat ta'limi va kasb tanlashga yo'llash metodikasi.–T.: O‘qituvchi. 1980;
- [4]. Карандашев В.Н. Психология введение в профессию. 2- е изд - М.: Смысл, 2003. - 19 с;
- [5]. Жалилова С. Х., Хайдаров Ф.И., Халилова Н.И. Касб психологияси. –Т: 2010. -17-б;
- [6]. <https://yuz.uz/uz/news/kasb-tanlash-ostonasida-bolgan-osmirlarga-psixologik-tavsiyalar>.

О'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA NUTQ JANRLARINING O'RGANILISHI

Maqsudova Feruza Jo'ravoy qizi

Andijon davlat universiteti

Lingvistika mutaxassisligi 2-bosqich magistri

Annotatsiya. Maqolada bugungi kun zamonaviy tilshunosligida ko'plab tilshunos olimlar qiziqishiga sabab bo'layotgan nutqiy janrlar, uning vujudga kelishi, tadqiq qilinishi, xususan, o'zbek tilshunosligida o'rganilishi, amalga oshirilgan ishlar hadagi fikrlar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: janr, nutqiy muloqot janrlari, falsafa, kommunikativ maqsad.

Bugungi kunda zamonaviy tilshunoslikda "nutq janri" tushunchasi va nutq janrining lingvistik birliklari, xususiyatlarini o'rganish dolzarb muammolarda biri hisoblanadi. Tilshunos olimlar mantiq va nutqning aloqasi natijasida vujudga kelgan nutqiy muloqot janrlari masalasini an'anaviy tilshunoslik nuqta'yi nazaridan ko'rib chiqish nutqiy janrlar mohiyatini ochib berishi mushkul ekanligini, shu boisdan uni fanlararo tahlil qilish kerakligi maqsadga muvofiq ekanligini ta'kidlaydilar.. Nutq janrlarining qadim zamonlardan buyon mavjudligi haqidagi g'oyasalarning asosli ekankligi, shubhasiz. Chunki janr atamasi dastlab Aristotelning "Poetika" asarida qo'llanilgan. Bu haqda taniqli rus olimi V. Dementevning quyidagi e'tirofi ham fikrimizni tasdiqlaydi: "Aristotel davridan to janr so'zining nutqiy sistemaga oid tushuncha sifatida qabul qilinishi va uning asosiy birligi sifatida baholanishi haqidagi fikrlar ilmiy jihatdan o'z tasdig'ini topgunga qadar mazkur so'z tor ma'noda – folklor, adabiy, amaliy san'at namunalari va ritorik janrlarni"¹ ifodalash uchun qo'llanilgan.

"XXI asrga kelib janr tushunchasining mazmuni kengaydi. U nutqiy sistemaga tegishli asosiy tushuncha sifatidagi mazmun bilan boyidi va o'ziga xos tarixiy taraqqiyotga ega bo'ldi. Uning mazmun-mohiyati o'zgarishini, asosan, tilshunoslik nuqtayi nazaridan shartli ravishda ikki davrga ajratish mumkin. XX asrning ikkinchi yarmigacha folklor, ritorik, amaliy san'at, kino, va adabiy turlarni atagan davr va XX asrning 50-yillaridan boshlab tilshunoslik sohasiga oid nutqiy janrlarni ifodalay boshlagan davr. Keyingi davrlarni tarixiy va zamonaviy talqin etish bosqichi deyish mumkin. V. Dementev ta'biri bilan aytganda, til va nutq orasida sayqallanib hosil bo'luvchi oliy sathdagi birlik sifatida e'tirof etilayotgan janr tushunchasi XXI asrga kelib shun qadar jadal sur'atlarda rivojlandiki, natijada oddiy tushunchadan mustaqil

ilmiy nazariya darajasiga ko'tarildi. Bu esa tilshunoslikda nutqiy janrlar nazariyasi yangi, mustaqil lingvistik yo'nalish sifatida qaror topganligini bildiradi"²

Nutqiy janrlar nazariyasi dunyo tilshunosligida tobora ommalashib, rivojlanib bormoqda. Rossiya, Avstraliya, Amerika Qo'shma Shtatlari, Buyuk Britaniya, Braziliya, Kanada, Fransiya, Shvetsiya kabi bir qator yirik mamlakatlarda aniq maqsadga yo'naltirilgan ilmiy tadqiqotlar, ularning olg'a surayotgan g'oyalari samarali natijalarni berish bilan birga, ushbu yo'nalishning rivojlanishida alohida ahamiyat kasb etmoqda. Chet el tilshunoslari bilan bir qatorda XXI asrga kelib ozbek tilshunosligida ham bir qator tilshunos olimlar nutqiy janrlarga oid tadqiqotlar yaratdilar. Jumladan, T.Jo'rayev "Hozirgi o'zbek adabiy tilida epistolyar janrning til va uslubiy xususiyatlari", I.Xojjaliyev "Tasvir nutq tipining lingvistik xususiyatlari", B.Jo'rayeva "Maqollarning lisoniy mavqeyi va ma'noviy-uslubiy qo'llanilishi", A.Abdusaidov "Gazeta janrlarining til xususiyatlari", N.Chinniqulov "Peshlavhalarning lisoniy xususiyatlari", M.Sulaymonov "O'zbek tilidagi dastxatlarning sotsiolingvistik tadqiqi", F.Xasanova "Ingliz va o'zbek tillarida qasamyod nutqiy janrining qiyosiy-tipologik tadqiqi", B.Abdullayev "O'zbek reklama lingvistikasi: nazariya va amaliyot" kabi mavzularda tadqiqotlar olib bordilar. Xususan, B. Abdullayev o'zining dissertatsiyasida o'zbek tilida reklamalarning shakllanish bosqichlari, reklama turlari, ularni vujudga keltiruvchi sabab va omillar, lingvistik birliklarning qo'llanilishi, ularning leksik-semantik xususiyatlari, reklamalardagi so'zlar semantikasi, ularda neologizm va onomastik birliklarning qo'llanilishi, reklama matnining kommunikativ-pragmatik xususiyatlari, ularning grammatik xususiyatlari, tuzilishi, namoyish etish usullari, ulardagi til hodisalari, reklama orqali ommaviy madaniyatning tasiri kabi bir qator dolzarb masalalarni yoritib bergan.

F.Xasanova "Ingliz va o'zbek tillarida qasamyod nutqiy janrining qiyosiy-tipologik tadqiqi" nomli ilmiy ishida nutqiy janrlarning tasnifiga to'xtalib, qasamyod nutqiy janrining mohiyatini, mavzuiy tasnifini, milliy-madaniy xususiyatlarini o'zbek va ingliz tillari misolida qiyosiy tahlil qilgan.

N.Chinniqulov o'zining "Peshlavhalarning lisoniy xususiyatlari" mavzusidagi nomzodlik dissertatsiyasida asosiy e'tiborni peshlavhalarning tarixiy

taraqqiyoti, ularda nolingvistik vositalarning o'rni, rasmiy va norasmiy peshlavhalar, neologizm va sinonim leksemalarning qo'llanilishi, peshlavhalarda qisqartmalarning berilishi, ularda tejamlilik va ortiqchalik, peshlavhalarda qaratqich-qaralmish munosabatining ifodalanishi, tinish belgilarining qo'llanilishi kabi masalalarni yoritishga qaratgan.

Olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, nutqiy janrlarning o'rganilishi jarayonida uning lingvistik, ijtimoiy jihatlari asosiy e'tibor markazida bo'lgan. Ilmiy yo'nalishlar va tadqiqotlarning umumiy jihati esa ularning nutqiy janrni belgilashning dastlabki elementlari sifatida kommunikativ maqsad va nutqiy janr yaxlitligi, butunligi kabi ilmiy-nazariy qarashlarning mavjudligi bilan belgilanadi.

Zamonaviy tadqiqotchilarning qarashlariga ko'ra, nutq janri falsafaning universal toifasi sifatida baholanadi. Ular nutq janri yangi atropologik tilshunoslik metodlarining asosini tashkil qilishi kerakligini hisoblaydilar. M.M.Baxtinning fikriga ko'ra esa nutq janrlari jamiyat tarixidan til tarixiga yetakchi kamarkardir. O'rganishlar shuni ko'rsatadiki, g'arb tilshunoslari o'zlarining asarlarida kommunikativ maqsad yoki janrni shakllantiruvchi asosiy omil belgilanadigan kommunikativ munosabat ekanligini ta'kidlaydilar. Chunki kommunikativ maqsad har bir alohida janr uchun o'ziga xos xususiyatdir. U ana shu janrni o'zini hamda ichki tuzilishini shakllantiradi. Shuning uchun nutqiy janrlarni tahlil qilish jarayoni ularning kommunikativ mavjudligi asosida amalga oshirilishi kerak. Ya'ni bu jarayonda ijtimoiy hodisalar, vaziyatlar, harakatlar davomiyligi kabi jihatlar alohida e'tiborga olinishi darkor.

1 Дементьев В.В. Теория речевых жанров. (Коммуникативные стратегии культуры). - М 2010. - С.597.

2 Хасанова Ф. "Инглиз ва ўзбек тилларида қасамёд нутқиё жанрининг қиёсий – типологик тадқиқи", Фил. фан. фал. доктори (PhD) дисс. Тошкент, 2019.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И МЕТОДЫ В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ

*Ибрагимова Гуласал Норбековна – учитель
Русского языка и литературы в школе № 324
Шайхонтохурского района города Ташкента.*

Аннотация: В данной статье представлена информация о современных технологиях и методах в обучении русскому языку.

Ключевые слова: современные технологии в обучении русскому языку, методика обучения, образовательные технологии.

Образовательные технологии – это эффективное использование современных информационных технологий в образовательном процессе. Также предусматривается повышение качества и эффективности образования за счет внедрения в образовательный процесс современных инновационных технологий. В частности, можно выделить ряд преимуществ использования таких информационно-коммуникационных технологий при изучении русского языка. Роль современных технологий в изучении и преподавании языков несравнима. Использование технологических средств полезно во всех аспектах изучения русского языка (чтение, аудирование и говорение). Например, чтобы слушать и понимать, конечно же, без компьютера, проигрывателя, CD-дисков этот процесс не осуществить. Понимание на слух является одной из самых важных частей изучения языка. При этом от читателя требуется обращать внимание на произношение говорящего, соблюдение грамматических правил, словарный запас и его значения. Важным фактором использования современных технологий в образовательном процессе является то, что обучающиеся хорошо знают информационно-коммуникационные технологии и умеют ими пользоваться. Преподавание и изучение русского языка с использованием современных технологий – один из самых плодотворных способов. В этом процессе, в том числе:

— при использовании компьютеров учащийся может смотреть и слушать видеоролики, демонстрации, диалоги, фильмы или мультфильмы на русском языке;

— можно слушать и смотреть радиопередачи и телепередачи на русском языке; - использование магнитофонов и кассет, которые считаются более традиционным методом; - Можно использовать проигрыватели компакт-дисков. Использование этих технических средств делает процесс изучения русского языка более интересным и эффективным для учащихся. В условиях

глобализации сложно представить нашу жизнь без Интернета. Он считается одним из самых действенных способов эффективно использовать его в процессе изучения и преподавания русского языка. У вас будет возможность общаться с русскоязычными через Интернет. Вы можете улучшить письменную практику, отправляя письма по электронной почте. Важнейшим вопросом является внедрение в учебный процесс современных коммуникативных технологий, их целенаправленное и правильное использование, повышение интереса учащихся к русскому языку, повышение эффективности обучения. Благодаря этому будет создана возможность использования инновационных технологий образования и возрастет спрос.

На сегодняшний день существует несколько различных методик инновационных образовательных технологий. Если использовать широкие и разнообразные методы освещения темы на занятиях, то эффективность урока будет высокой и будет обеспечено повышение интереса учащихся к уроку. Он призван повысить эффективность образования за счет внедрения инноваций в образовательный процесс и их реализации. Использование различных ролевых, подвижных игр на занятиях по русскому языку повышает интерес к уроку и изучению языка. Это помогает учащимся общаться с другими, работая в парах или небольших группах. Использование графических органайзеров в учебном процессе является одним из важнейших способов освещения темы и донесения ее до учащихся. Также можно использовать несколько разных графических органайзеров для освещения одной и той же темы. При обучении русскому языку уместно объяснять новые слова и грамматические правила, относящиеся к теме, с помощью графических организаторов. Также будет легко запомнить, если они представлены через графические органайзеры.[4]

Эффективность использования различных таблиц в процессе обучения русскому языку также высока. Используя таблицы в учебном процессе, учащиеся могут усвоить определенное грамматическое правило, например, составлять предложения с использованием времен, расставлять новые слова. В условиях, когда потребность в изучении русского языка высока, эффективное использование современных информационных технологий и инновационных образовательных технологий в образовательном процессе позволит сделать этот процесс эффективным. Эффективность инновационных образовательных технологий заключается в их правильном и эффективном использовании в образовательном процессе.

Ниже мы поговорим о новых педагогиках, которые развиваются.

1) Искусственный интеллект в образовании. Термин «искусственный интеллект» (ИИ) используется для описания компьютерных систем. Образовательные системы с искусственным интеллектом быстро проникают в

школы, колледжи и университеты. Хотя большинство людей думают об искусственном интеллекте как о роботах-учителях, у него есть и свои преимущества. Приложения, разработанные для учащихся, включают интеллектуальные системы обучения, системы обучения на основе диалогов, среды обучения на основе запросов, автоматические оценки письма и диалоговые агенты. Программы для учителей, хотя и менее развиты, это программы, которые помогают учителям улучшить свои знания. [3] Стоит отметить, что следует принимать во внимание такие навыки учащихся и преподавателей, как критическое мышление, креативность, общение и сотрудничество. Было бы здорово, если бы преподаватели, учёные и другие заинтересованные стороны участвовали в разработке как приложений ИИ, так и методов преподавания и обучения.

2) Обучение через открытые данные. Более 250 национальных, местных и муниципальных органов власти и организаций по всему миру обмениваются, создают и используют данные для своей работы. Эти организации стремятся увидеть данные, используемые общественностью, и многие зрелые сервисы предоставляют ресурсы для изучения открытых данных. Более поздние инициативы привели их к инновационному образованию. Итак, вопрос в том, что предлагают открытые данные в качестве материала? Каково его значение в обучении и преподавании? Главный фактор — подлинность. Общие данные возникают в результате реальных процессов в крупных организациях. Информация, которая часто используется в профессиональной деятельности, оказывает реальное влияние на нашу жизнь и окружающий мир. Вторым фактором является важность данных в расширении возможностей учащихся.[2] Это может быть очень сильным психологическим эффектом. Учащиеся могут сравнивать события, происходящие в их городах, деревнях и даже в их классах, с событиями, происходящими рядом и вдали. Возможно, в процессе они также смогут выявить проблемы и привлечь к ним внимание на местном или общественном уровне. В одном примере старшеклассники в Италии были вознаграждены за строительные проекты, узнавая о государственном финансировании. Это показывает, что открытые данные связывают читателей, и появились социальные движения за более активные стимулы для грамотности данных, прозрачности и действий, основанных на фактических данных.

3) Работа с этикой использования информации. Растущее использование цифровых технологий в образовании сопряжено с постоянно растущими этическими вопросами. Здесь возникает много этических вопросов, например, кто владеет данными, как интерпретировать данные и как следует защищать конфиденциальность студентов и преподавателей? Также были случаи критики людей, о которых они не знают. Может быть, это просто вопрос времени. Во

избежание таких проблем образовательные учреждения должны разработать политику, связанную с этикой данных, получить согласие учащихся на использование данных, проанализировать любые данные из их взаимодействий, а также ознакомиться с их мнением о системе управления образованием. эффективной системы обучения, а также вопросы поддержки студентов и сотрудников также должны быть приняты во внимание. [1] В настоящее время нет официальных учебных занятий. Для этого учителя должны создавать возможности для учащихся. В современном цифровом мире взаимный обмен информацией между институтами и университетами повышает их эффективность. Какой совет вы даете своим студентам, когда они спрашивают, как они могут улучшить свой русский язык? Учителя часто советуют: слушать много русского языка, часто повторять слова, учить язык и понимать, как грамматика влияет на смысл. 'p может помочь, но в классе не хватает времени, чтобы ученики действительно добились прогресса; им также нужно много практики вне класса. Учителю очень важно следить за тем, что ученики делают вне класса, и давать рекомендации, как улучшить свой русский язык. Она должна выходить за рамки домашнего задания и включать в себя инструменты и ресурсы, которые учащиеся могут использовать каждый день для развития своих навыков русского языка. Программа, которая помогает учащимся среднего и продвинутого уровня во многих ситуациях по всему миру имеет возможность использовать смартфоны, которые предлагают различные программы через его магазины. Действительно, их много; Найдите «Учить русский» в Apple App Store или Google Play, и вы столкнетесь с таким количеством вариантов, что трудно понять, с чего начать. Одним из хороших мест, безусловно, являются всемирно известные программы, разработанные Британским Советом, написанные учителями и экспертами в области мобильного обучения.

В заключение, эти правила и методы являются важными факторами, которые необходимы между учителем и учеником. Эти методы углубляют мысли студентов и помогают им без страха выражать свои личные мысли.

Использованная литература:

1. Сайдалиев С. Тексты Марузы из методики преподавания русского языка - Наманган-2017[1]
2. Юлдошев Ю. Направления и проблемы новых педагогических технологий. Государственное образование 2009 г.[2]
3. Хошимов О'Х.; Яковов И.Ю. Методика преподавания русского языка - Ташкент - 2012[3]
4. Проблемы современной технологии обучения русскому языку. Материалы республиканской научно-практической конференции - Ташкент 2017[4]

«INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI» FANINI O'QITISHDA INTERFAOL USULLAR VA STEAM DAN FOYDALANISH

Amonova Amina Shavkatovna

Buxoro viloyati Romitan tumani 20-o'rta umumta'lim maktabi

Informatika fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada informatika fanini o'qitishda STEAM ta'limi va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish usullari haqida ma'lumot keltirilgan.

Kalit so'zlar: STEAM, texnologiya, zamonaviy metodlar, interfaol usullar, didaktik tamoyillar.

Ta'lim - mamlakat kelajagining ko'zgusi. Davlat o'zining kuchli tomonlarini, rivojlanish zonalarini ko'rib, milliy ta'lim dasturini to'g'ridan-to'g'ri ta'lim tizimining poydevoriga moslashtiradi. Sanoatlashtirish davrida savodxonlik va ish qobiliyatlari muhim ahamiyatga ega edi. Postindustrial davrda yoshlar rivojlanishining texnologik jihatlari oldinga chiqdi. Natijada raqamli inqilob -Internet, kompyuterlar, axborot texnologiyalari yuzaga keldi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5 sentyabrdagi "2018–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini yanadatakomillashtirish bo'yicha chora-tadbirlar dasturi to'g'risida"gi №PQ–3931-son qarorida ta'lim sifatini yaxshilash va innovatsion ta'lim texnologiyalarini joriy etish vazifasi belgilangan. Unga ko'ra ilg'or jahon tajribasiga tayanib, yangi davlat ta'lim standartlari va umumiy o'rta ta'lim o'quv dasturlarini, shu jumladan STEAM usulini bosqichma-bosqich joriy etish va takomillashtirish ko'zlangan.

Respublikamizning har bir hududida iqtidorli yoshlarni aniqlash maqsadida Prezident maktablari ochiladi, ular STEAM dasturida o'qitishga ixtisoslashgan bo'ladi. STEAM – so'zining bosh harflari - Science (tabiiy fanlar), Technology (texnologiya), Engineering (muhandislik), Art (san'at) va Mathematics (matematika)ni anglatadi. O'quvchilar bu fanlarni uyg'unlashgan holda, ular orasidagi bog'lanishlar va amaliy yondashuvga asoslangan holda o'rganadilar. Boshqacha qilib aytganda, STEAM - fanlararo integratsiya yondashuvga asoslangan o'qituvchi va o'quvchining hamkorlikdagi faoliyati. Bu jarayonda o'quvchi va o'qituvchi ijodiy fikr yuritadi.

Bu nazariya va amaliyotni birlashtirishning mantiqiy natijasidir. STEAM yondashuvi dastlab AQSHda ishlab chiqilgan. Ba'zi maktablar o'zlarining bitiruvchilarining kareralarini rivojlantirishga e'tibor berishdi va fan, texnologiya,

muhandislik va matematika kabi fanlarni birlashtirishga qaror qilishdi, ya'ni STEM ni tashkil etildi. (Tabiiy fanlar, texnika, muhandislik va matematika). Keyinchalik unga Art (san'at) qo'shildi va STEAM tashkil etildi. STEAM yondashuvining eng mashhur namunasi Massachusetts Texnologiyalar Instituti (MIT)da ishlab chiqilgan. Bu mashhur universitetining shiori "Mind and hand" – "Aql va qo'l" dir. Massachusetts Texnologiya instituti STEAM kurslarini ishlab chiqdi va hatto ba'zi o'quv yurtlarida STEAM ta'lim markazlari yaratildi.

STEAM yondashuvining asosiy g'oyasi: amaliyotning nazariy bilim kabi juda muhim ekanligi hisoblanadi. Ya'ni, o'rganish vaqtida biz nafaqat miya, balki qo'llarimiz bilan ham ishlashimiz kerak. Dars vaqtida bilim olish tez o'zgaruvchan dunyo bilan mos kelmaydi. STEAM yondashuvi bilan an'anaviy yondashuv o'rtasidagi asosiy farq, bolalar turli mavzularni muvaffaqiyatli o'rganishi uchun ularning aqli va qo'llarini baravar ishlatishidir. Ular bilimlarni o'zlari uchun "o'zlari" o'rganadilar.

STEAM yondashuvi nafaqat o'rganish metodi, balki fikrlash usuli hamdir. STEAM ta'lim muhitida bolalar bilimga ega bo'lib, shu bilimdan foydalanishnidarhol o'rganadilar. SHuning uchun ular o'sib, haqiqiy dunyoda istalgan hayot muammosiga duch kelganda, bu xoh ifloslanish yoki iqlimning global o'zgarishi bo'lsin, bunday murakkab masalalarni faqat turi fanlardan olgan bilimlarga tayanish va birgalikda ishlash orqali hal qilish mumkinligini tushunadilar. Faqat bitta fandan olingan bilimga tayanish yetarli bo'lmay qoladi.

Bugungi kunda deyarli barcha fanlarda jumladan informatika fanini o'qitishda Steam ta'limdan foydalanish va uni samarali qo'llash orqali boshqa davlatlar bilan raqobatbardosh bilimli kadrlarni tayyorlash mumkin.

Pedagogik texnologiyalardan biror bir fanni o'qitish jarayonida foydalanish o'qituvchidan informatika va axborot texnologiyalari fani asoslarini yaxshi bilishni, uning qonun-qoidalari va usullarini amaliyotda qo'llay bilish malakasiga ega bo'lishini talab etadi.

Ma'lumki, "Informatika va axborot texnologiyalari" o'quv predmetining asosiy vazifasi o'quvchilarni zamonaviy axborot texnologiyalarining ba'zi bir umumiy g'oyalari bilan tanishtirish, axborot texnologiyalarining amaliyotdagi tatbiqini va kompyuterlarning zamonaviy hayotdagi ro'lini ochib berishdan iborat. Lekin, didaktik tamoyillarni xisobga olgan holda, o'quvchilarga nafaqat faktlarning qat'iy ilmiy bayonini berish, balki o'qitishning turli qiziqarli metodlarini ham qo'llash lozim.

"Kadrlar tayyorlash milliy dastri"da o'sib kelayotgan avlodni mustaqil fikrlaydigan qilib tarbiyalash vazifasi qo'yilgan. Ushbu masalani hal etilishi ko'p jihatdan o'qitishning interfaol metodlarini qo'llashga ham bog'liq.

Interfaol o'qitishning mohiyati o'quv jarayonini shunday tashkil etadiki unda barcha o'quvchilar bilish jarayoniga jalb qilingan bo'lib, erkin fikrlash, tahlil qilish va mantiqiy fikr yuritish imkoniyatlariga ega bo'ladilar.

Darslardagi interfaol faoliyat o‘zaro tushunishga, hamkorlikda faoliyat yuritishga, umumiy, lekin xar bir ishtirokchi uchun ahamiyatli masalalarni birgalikda yechishga olib keladigan diologli aloqani tashkil etish va rivojlantirishni ko‘zda tutadi. Interfaol usul bitta so‘zga chiquvchining, shuningdek bitta fikrning boshqa fikrlar ustidan dominantlik qilishligini chiqarib tashlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonun // Xalq ta’limi. 1997. №5. S.4-16.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Axborotlashtirish to‘g‘risida”gi qonuni. “Xalq so‘zi”. 11 fevral, 2004 y.
3. “Axborot texnologiyalari sohasida kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish to‘g‘risidagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori. “Xalq so‘zi” gazetasi, 2005, 3-iyun.
4. “2001-2005 yillarda kompyuter va axborot texnologiyalarini rivojlantirish, “Internet”ning Xalqaro axborot tizimlariga keng kirib borishini ta’minlash dasturini ishlab chiqishni tashkil etish chora- tadbirlari to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining qarori. “Xalq so‘zi” 24 may, 2001 y.

ТАБИЙ LANDSHAFT

*Hayitova Onaxon Abdirim qizi**Urganch Davlat Universiteti.Tabiiy fanlar fakulteti 201 guruh*

Annotatsiya: Maqolada tabiiy landshaft – bu ma’lum bir joy iqlimi, relyefi, o’simliklari va tuproq qatlami xarakterlarini yagona garmonik yaxlitligi sifatida, yerning ma’lum mintaqalarida takrorlanuvchan birlashuvi haqida ma’lumotlar berilgan.

Kalit so’zlar: tabiiy, antropogen ,majmualar, geoma, biokosli, biota, komponentlar, organomineral, litogen, moddiy, energetik, axborot.

Kirish: Yer – O‘zbekiston Respublikasining milliy boyligi, davlat mulkidir. Rasmiy ma’lumotlarga qaraganda, O‘zbekistonning umumiy yer maydoni 2018 yilning 1 yanvar holatiga 44892,4 ming gektarni tashkil etadi. Ushbu maydonlarning yarmiga yaqinini, ya’ni 45,3 foizini asosiy yer toifalaridan biri hisoblangan qishloq xo‘jaligi yer maydonlari tashkil etadi. Ma’lumki, qishloq xo‘jaligi insonlar uchun oziq-ovqat, sanoat uchun esa xom-ashyo yetishtiradi. Shunday ekan, mamlakatning oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlash, qishloq xo‘jaligi yerlaridan foydalanish samaradorligini oshirish, shuningdek yer mulkdorlari va ijarachilarining qishloq xo‘jaligi yerlaridan intensiv foydalanishga investitsiya kiritish, yerlar unumdorligini saqlash va oshirish, umuman yerlarning resurs sifatidagi funksiyasini yanada kuchaytirish imkoniyatlarini yaratish bugungi bozor munosabatlarining muhim bo‘g‘inini tashkil etadi.

Asosiy qism: Tabiiy landshaft – bu ma’lum bir joy iqlimi, relyefi, o’simliklari va tuproq qatlami xarakterlarini yagona garmonik yaxlitligi sifatida, yerning ma’lum mintaqalarida takrorlanuvchan birlashuvidir. Bunday birlashuvning qonuniyatlarini o‘rganuvchi fan – bu landshaftshunoslikdir. U yerning landshaftli qobig‘i hamda uning tabiiy elementlari (tabiiy-hududiy va tabiiy-antropogen majmualar) to‘g‘risidagi fandir. “Landshaftli qobiq” tushunchasi bilan bir qatorda klassik landshaftshunoslikda tabiiy-hududiy majmua (THM) va landshaft tushunchalari ham asosiy o‘rinni egalladilar.

THM o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lgan tabiiy komponentlar (miyogen asoslar, havo iqlimi, suv, tuproq, o‘simlik dunyosi va hayvonot dunyosi) ning turli darajalaridagi hududiy birikmalar shaklidagi jamlanmasi sifatida aniqlanadi. Bugungi kunga qadar “landshaft” tushunchasi turlicha talqin qilinadi. Asosiysi, turlicha qoidalarni o‘ziga jamlagan holda landshaftni tabiat bilan uyg‘unligi, bir butunligi, shuningdek landshaftni yerning landshaftli qobig‘ini tarkibiy elementi sifatida tushunishdir.

Landshaftlar kenglikda yoki ma’lum bir makonda qonuniy tarzda birlashgani holda fizik-geografik proinsiyalar va mamlakatlar, landshaftli viloyatlar kabi yirik

физик-географик tizimlarni vujudga keltiradilar. O‘z navbatida landshaftlarning o‘zi bir necha mayda tarkibiy elementlardan – lokal o‘lchamli THM lardan tashkil topgan. Tabiiy hududiy majmualar(geotizimlar)ning asosiy tarkibiy qismlari – bu modda almashinuvi, energiyalar, axborotlarning o‘zaro bog‘liq jarayonlari sifatidagi tabiiy komponentlardir. Bugungi kunda ularni uchta kichik tizimlargaguruhlash qabul qilingan:

- geoma – noorganik tabiiy komponentlar: litogen asoslar(er qobig‘ining ustki qismi va yer sirtining relyefi), yer atrofidagi havo massasi, tabiiy suvlar;
- biota – o‘simlik va hayvonot dunyosi;
- tuproq-oraliq yoki biokosli(organomineral) kichik tizim.

Har bir komponent o‘ziga xos xususiyatlarga egadir. Odatda moddiy, energetik, axborotli alohida-alohida ajratiladi.

Geografik qobiqni tashkil etuvchi va uning rivojlanishini ta‘minlovchi geosferalarning o‘zaro tasiri va aloqadorligi asosida uning komponentlari va qismlari orasida ro‘y beradigan modda va energiya almashinishi yotadi. Bu almashinish moddaning aylanishi (masalan: suvning aylanishi, kimyoviy unsurlarning aylanishi, biologik aylanish kabilar) shaklida bo‘ladi.

Amaliy landshaftshunoslik uchun zarur malumotlarning yana biri bu umumilmiy landshaft xaritasida aks ettirilgan har bir landshaft majmuani har tomonlama yoritib bora oladigan ta‘rifdir. Masalan, qishloq xo‘jaligi maqsadlarida bir turdagi ma‘lumotlar kerak bo‘lsa, shaharsozlik nuqtai-nazaridan esa boshqa turdagi ma‘lumotlar zarur bo‘ladi. Bunday ma‘lumotlarni to‘g‘ri va oqilona ajratib olish bilish ishning natijalariga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta‘sir etadi. Boshqacharoq qilib aytganda, qishloq xo‘jaligi maqsadlarida ham shaharsozlik yoki boshqa maqsadlarda ham joyning iqlimi, tog‘ jinslari, relyefi, tuprog‘i, suv rejimi kabilarni hisobga olish kerak bo‘ladi. Ammo qishloq xo‘jaligi maqsadlarida iqlim yoki tuproqning ayrim xususiyatlarini aks ettiruvchi ko‘rsatkichlar tahlil qilinsa, shaharsozlik bilan shug‘ullanuvchi muhandis uchun esa boshqa xususiyatlarni aks ettiruvchi ko‘rsatkichlar ko‘proq ahamiyat kasb etadi.

Landshaftlarga taaluqli ma‘lumotlarni amaliyotga tadbiiq qilish jarayonida landshaftlarning ma‘lum bir maqsadni ko‘zlagan holda guruhlarga birlashtirish, ya‘ni landshaft turlarini aniqlash zaruriyati tug‘iladi. Ularni xalq xo‘jaligining u yoki bu tarmog‘ini rivojlantirish maqsadlaridan kelib chiqqan holda inson tomonidan amalga oshiriladigan tadbii (inshoot kurilish, melioratsiya, agrotexnika va hokazo)largaqa a‘sir ko‘rsatishiga qarab ayrim guruhlarga birlashtirish landshaftlarni amaliy jihatidan baholashni osonlashtiradi.

Xalq xo‘jaligining u yoki bu tarmog‘ini rivojlantirish maqsadlaridagi tavsifnomalarni ishlab chiqishda, albatta landshaftlarning tabiiy rivojlanishi davomida ro‘y berishi mumkin bo‘lgan o‘zgarishlar va insonning xo‘jalik faoliyati natijasida yuz

beradigan o'zgarishlar inobatga olinishi kerak. Bunday o'zgarishlarning bo'lishi yoki bo'lmasligini oldindan ko'ra bilish (prognozlash) amaliy landshaftshunoslikning muhim masalalaridan biridir. Landshaftlarni iqtisodiyotning yoki bu tarmog'ini rivojlantirish maqsadlarida baholash amaliy landshaftshunoslikning yo'nalishidir. Shuning uchun landshaftlarni baholash muammosi amaliy landshaftshunoslikning shu kundagi asosiy muammolaridan biri hisoblanadi. Landshaftlarni u yoki bu maqsad uchun baholashning asosiy mazmuni kishilik jamiyatining u yoki bu talablaridan kelib chiqqan holda landshaftlarning yaroqliligini, qulay yoki noqulayligini aniqlab berishdan iboratdir. Shu jihatdan tabiiy majmualarni baholashning uch jixati aniq bo'lishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent, O'zbekiston, 2016.
2. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahliliy, qat'iy taritib- intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Toshkent, O'zbekiston, 2017.
3. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustivorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligini garovi. Toshkent, O'zbekiston, 2017.
4. Mirziyoyev Sh.M. O'zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi. T., O'zbekiston, 2017. «Gazeta. uz»
5. Avezboev S.A., Volkov S.N. Yer tuzishni loyihalash (darslik). Toshkent, "Yangi asr avlodi", 2004.
6. Волков С.Н. Землеустройство (учебник). М., Государственный университет по землеустройству, 2013
7. Кузиев Р., Сектеменко Е.В. "Почвы Узбекистана", Учебное пособие. Т: Университет. 2012 г.

O'RTA ASR SHARQ RENESSANSI SHAKLLANISH TENDENSIYALARI

Fatxulla Xikmatov Xabibullaevich

Siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasida katta o'qituvchisi

fathulla_hikmatov@mail.ru Tel :998293101

Saydullayev Shohruhjon Shuhratjon o'g'li

O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti siyosatshunolik yo'nalishi 2-kurs talabasi

shohruhsaydullayev904@gmail.com Tel: 930737601

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada IX-XII va XIV-XV asrlarda sharqda yuz bergan „RENESSANS“ ya'ni uyg'onish davrining vujudga kelishida Islom dini, ma'daniyati, arab tili hamda Buyuk ipak yo'lining ahamiyati yoritib berilgan.

Xususan, Sharq sivilizatsiyasining tarixi, paydo bo'lishi hamda rivojlanishining diniy, ma'daniy, geografik omillariga alohida e'tibor qaratilgan. Bundan tashqari, o'rta asrda uyg'onish davri yuz bergan hududlar ijtimoiy, siyosiy hamda geografik jihatdan tahlil qilindi. Keyingi izlanishlarimizda, sharq dunyosidagi uchinchi renesans vujudga kelishiga to'sqinlik qilgan omillarni o'rganishga qaror qildik.

Kalit so'zlar: Sivilizatsiya⁴, sharq, renesans, islom dini va ma'daniyati, buyuk ipak yo'li, arab tili.

KIRISH

Sivilizatsiyalar tarixiga nazar soladigan bo'lsak, ilk bor Yaqin Sharqda (mezolit.dav.12-7ming.y) paydo bo'lgan, undan so'ng boshqa hududlarga asta-sekin tarqala boshlagan. IX-XII va XIV-XV asrlarda sharqda sodir bo'lgan uyg'onish davrining asosiy omillaridan bo'lgan, islom dini va uning ma'daniyati butunjahon ilmiy jamoatchiligining e'tibor markazida bo'lib kelgan. Xususan, Samuel Hantington „sivilizatsiyalar to'qnashuvi“ asarida shunday yozgan edi, „dunyodagi barcha yirik olimlar, yagona islomiy sivilizatsiya mavjudligini tan olishadi“. Sababi shuki, har qanday sivilizatsiyaning markazida din turadi.

VII asrda Arab xalifaligining Xuroson va Movaraunnahrda o'z hukmronligini o'rnatishi natijasida sharq renesansing o'chog'i bo'lmish Markaziy Osiyoda islom dini tarqala boshladi. Ana o'sha voqeadan so'ng, arab tilini o'rganish hayotiy zaruratga aylandi, sababi islom dinining muqaddas kitobi „Quroni Karim“ arab tilida nozil bo'lgan edi. Quron sharq aholisini ilmga yetaklabgina qolmay, ularning ijtimoiy, siyosiy, diniy hayotini tubdan o'zgartirishiga ko'maklashdi. Arab tilini o'rganish

zarurati' o'z ona tilidan arab tilini yaxshi biladigan bilimdonlar paydo bo'lishiga olib keldi. Xususan , Mahmud Zamaxshariy (1075-1144) , Mahmud Qoshg'ariy(1028yoki1029-1126) . Misr poytaxti Qohirada joylashgan Al-ahzar dorilfunini talabalari Quroni karimni o'qishda Zamaxshariyning „ Al-kashshof' asaridan qo'llanma sifatida foydalanib kelayotganligi hamda Qoshg'ariyning turkiy xalqlarning arab tilidagi ilk ensiklopediyasini yaratishi buning yaqqol isbotidir.

Bundan tashqari , qoraxoniylar, somoniylar, g'aznaviylar hukmdorlarining ilm-fanga homiylik qilganligi, hattoki bazilari Quroni Karimni yoddan bilganligi, ilm – fanning qiymatini yuksaklarga ko'targan. Misol uchun g'aznaviylar hukmdori Mahmud G'aznaviy XI asrda Kobul va G'aznada Beruniy, Bayhaqiy, Gardaziy, Nosir Xisrav kabi bir qancha olimlarni to'plab ularning ijod qilishi uchun sharoit yaratib bergan, hatto masjid ,madrasa va hanoqohlar bilan birga kutubxonalar qurdirgan. Xorazmda Xalifa Mamun (813-833) IX asrda Ma'mun akmdemyasiga asos slogan hamda unda ilm-fan egalarini toplagan. Shu tariqa sharqda ilm-fan gurkirab rivojlana boshladi.

Bundan tashqari, sharqda Buyuk ipak yo'li ham ilm-fan, ma'daniyat rivojiga kerakli xissa qo'sha oldi. Mill.avv II asrdan milodiy XVI asrgacha Xitoydan to Shimoliy Afrikagacha bo'lgan eng muhim savdo yo'li Ushbu yo'l IX-X asrlarda qoraxoniylar va somoniylar, XIII asrda Chingiziylar, XIV asrda Amir Temur saltanati nazoratida bolgan. Buyuk ipak yo'li O'rta Osiyo aholisining iqtisodiy, ma'daniy va siyosiy hayotida muhim ro'l o'ynagan, u tufayli O'rta Osiyo aholisi sharq va g'arb dunyosi o'rtasida ma'naviy va ma'daniy aloqalarning shakllanishida va rivojlanishida, daslabki ilmiy yangiliklarning almashishida, diniy ta'limotlarning xalqlar va davlatlar bo'ylab tarqalishida hamda xo'jalik ixtirolardan xabardor bo'lishida asosiy vosita bo'lgan. Qadim zamonlardan savdogarlarni motabar shaxs sifatida bilishgan. Negaki, ular faqat mol sotib , undan foyda oluvchi boy qatlam emas, balki uzoq safarlarga karvonlarni boshlab boruvchi savdogar elchilar, ziyo va ma'daniyat tarqatuvchilar ham bo'lishgan. Misol uchun, g'arb adabyotidagi „ **Ming bir kecha** “ asari savdogarlar tomonidan yig'ilgan hikoyalar va rivoyatlar yig'ilishi oqibatida paydo bo'gan. Hatto payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v) ham Yasrib(Madina)ga, Shomga mol olib kelib sotib , u yerdan Makkaga mol olib borib savdo bilan shug'ullangan.

Kristafor Dauson aytganidek „ ortida buyuk sivilizatsiyalar turgan dinlar buyuk dinlardir” (S. Hantington „ Sivilizatsiyalar to'qnashuvi”1996). Tarixda Usmoniylar imperiyasi hamda Arab xalifaligining dunyo ma'daniyati boshlovchisi sifatida e'tirof etilishi, islom ma'daniyatining buyukligini ko'rsatib kelgan. Shuningdek muqaddas kitobimiz Quroni Karimda ibodat qilish 350 marta, ilm olish 752 marta, odob –axloq esa 1302 marta takrorlangan. Bundan ko'rinib turibdiki , ilm olish hamda ma'daniyati bo'lish ibodatdan ham ustunligini ko'rsatadi. Shuning uchun ham islom ma'daniyati tarixdan dunyo ma'daniyatiga o'rnak bo'lib kelgan, desak mubolag'a bo'lmaydi.

Vaholangki, bizning O'zbekistonda hali Renessans davri yana bir pog'onaga yuksalish arafasida deb ayta olaman. Sababi, „O'zbekistonda yana bir uyg'onish-uchinchi Renessans davriga poydevor yaratilmoqda, desak ayni haqiqat bo'ladi. Chunki bugungi O'zbekiston-kechagi O'zbekiston emas. Bugungi xalq-kechagi xalq emas”. (O'zbekiston respublikasi prezidenti Shavkat MirziyoyevMiromonivich).

Xulosa

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, muqaddas dinimiz bizni eng avvalo ilm olishga, o'qib-izlanishga hamda mo'min inson bolishga chorlaydi. Bizda ro'y bergan ikkala renesansga ham etibor bersak, undagi allomalar ; M.Ulug'bek, Ibn Sino, Beruniy, Xorazmiy kabi bobokalonlarimiz ilm olishni eng avvalo Quroni karimni yodlashdan boshlagan.

Yangi davr ostonasida turibmiz , uchinchi Renessans poydevorini qurish payti keldi. Har bir sivilizatsiyaning markazida din , har bir taraqqiyotning markazida ta'lim turadi. Shuning uchun , biz muqaddas dinimizdan ozuqa olib , keyin siyosiy va ijtimoiy hayotdagi o'rnimizni topishga harakat qilishimiz hamda yurtimizdagi barcha ta'lim muassasalardagi ta'lim sifatini yaxshilashimiz maqsadga muvoffiq bo'ladi .

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Azamat Ziyov „ O'zbek davlatchiligi tarixi” 2001-y. 92-113-b
2. A.O. Hasanov „ Buyuk ipak yo'li me'morchiligi” 2015-y. 29-31-b
3. S. Hantington „ Sivilizatsiyalar To'qnashuvi” 1996-y.
4. A.Muhammadjonov „ O'zbekiston tarixi” 2017-y
5. T. Salimov , F. Sultonov „ Jahon tarixi” 2017-y
- 6.B. Umarov „ Tamaddun” 2010-y
- 8.<https://www.google.com/search?q=sivilizatsiyalar+toqnashuvi&aq=chrome..69i57.32236j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>
- 9.<https://www.google.com/search?q=islom+dini+va+madaniyati&aq=chrome..69i57.19163j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>
- 10.<https://www.google.com/search?q=buyuk+ipak+yo%27li&aq=chrome..69i57.24955j0j9&sourceid=chrome&ie=UTF-8>

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ХИМИИ

Иманкулова Гаухар Жалмагамбетовна
Город Ташкент Академический лицей ТГСИ
Преподаватель химии

Аннотация: Развитие науки и техники повышает интерес учащихся к потоку знаний и волне событий. Если посмотреть на это с сегодняшней точки зрения, то необходимо, чтобы учащиеся обладали высокой познавательной активностью, хорошей интеллектуальной активностью и умением самостоятельно мыслить. Учителя школы развивают в учениках такие качества. Долг каждого педагога ответственно выполнять столь почетную работу на благо развития нашей независимой страны и нашего будущего поколения.

Ключевые слова: химия, методика обучения, современные педагогические технологии, образование,

Решение такой ответственной задачи зависит от способа вооружить учащихся глубокими и прочными знаниями, интересом к науке, самостоятельной работой и мышлением. Чем больше любой специалист будет уделять внимание методике своей работы, тем больших результатов он добьется. Основным педагогическим методом работы учителя является метод обучения и воспитания учащихся. Основой работы учителя химии является методика преподавания химии.

Методика химии, как и методика преподавания других учебных предметов, по своей сути решает три основных вопроса:

- цели и задачи воспитательной работы;
- содержание этой работы;
- определяет характер процесса обучения и воспитания учащихся.

В своей работе преподаватель обязан выполнять обязанности режиссера, актера, редактора, организатора, отсутствие одного из них отрицательно скажется на процессе обучения. На занятиях по методике преподавания химии вузовская интеллигенция не передает новые знания, а обучает приемам передачи студенческих знаний учащимся. Методы химии можно выделить из общепедагогических направлений, поэтому методика преподавания химии пытается выполнить следующие три задачи:

- Выбор нужного количества доказательств для школьного учебника химии;
- выбор методов обучения химии;

Научить учащихся пользоваться книгами, фильмами, радио, телевидением и другими инструментами посредством деятельности учителя для улучшения

знаний учащихся. Выводы химии требуют тесной связи с жизнью и философской интерпретации. Преподавание химии должно постепенно формировать у учащихся химическое мировоззрение. Роль учителя химии:

- для будущего нашего великого независимого Узбекистана студенты смогут осознанно и основательно освоить основы современной химии;
- познакомить учащихся с научными основами химии, необходимыми для объяснения окружающей природы и использования ее;
- уделять особое внимание развитию у учащихся особенностей правильного, материалистического взгляда на природу;
- обучение учащихся умению пользоваться химическим экспериментом, являющимся одним из средств научного познания;
- необходимо подготовить студентов к работе - подготовить их к будущей практической деятельности;
- повысить интерес учащихся к химии;
- учить студентов быть самостоятельными и искать знания;
- формирование учебных и умений, которыми учащиеся будут обладать в быту, в жизни;
- привлечение студентов к общественно полезному труду;
- объяснить значение химии в нашей жизни;
- доведение до уровня физически крепких, психически зрелых людей;
- конкретное знакомство с периодическим законом элементов и периодической системой составляет основное содержание курса химии;

Преподавание химии является мощным средством воспитания учащихся, преподавание химии воспитывает в учащихся трудолюбие и любовь к своей стране, глубоко интересующихся наукой, обладающих способностью самостоятельно мыслить по научным предметам, а также творческую деятельность. основные понятия и законы в химии с правильной точки зрения. Среди методов обучения химии можно использовать методы, специфичные для обучения химии, а также общепедагогические методы. Например, задача эксперимента и объяснения может быть следующей:

- а) сначала опыт, затем объяснение;
- б) сначала объяснение, потом опыт;
- в) объяснение и опыт вместе;
- ж) Дается домашнее задание, показывая опыт, а затем объясняя.

При разработке новых методов обучения химии необходимо использовать общепедагогические исследования: педагогическое наблюдение, беседу исследователя с учителем и учеником, анкетирование, педагогическую организацию наблюдаемого урока, эксперимент и предложить его многим людям. Учитель химии должен быть идейно сформированным человеком,

обладать глубокими познаниями в науке, уметь правильно применять основные теоретические знания воспитания и обучения в практической деятельности, сознавать педагогический опыт, занимающий особое место. Потому что этот предмет является педагогическим средством, которое учит и направляет содержание преподавания химии в школе и закономерности ее понимания учащимися. Сущность методики обучения химии как науки составляют закономерности процесса обучения химии, включающего в себя: цель обучения, содержание, методы, формы, средства, деятельность между учителем и учеником. Функция методики химии состоит в том, чтобы найти оптимальные способы выражения основных фактов, законов и теорий старшеклассников в характерных для химии предложениях. Основываясь на основных выводах, законах и принципах дидактики, методика решает основные задачи обучения химии, развивающего образованность и зрелость. Большое внимание в политехнической педагогике уделяется проблемам профессионального выбора студентов. Методология, как и дидактика, рассматривает вопросы развития, культивирования учебной деятельности учащихся и формирования диалектико-материалистического мировоззрения. При этом необходимо обратить внимание на то, что воздействие химического метода неодинаково на разных молодых людей с разными интересами и другими специфическими особенностями. Для решения методики химии на научной основе совершенно необходимо рассматривать конкретные материалы школьного курса химии с точки зрения диалектико-материалистической философии, учитывать современные сведения педагогики, физиологии и психологии. во всех отношениях.

На основе методики преподавания химии выделяют следующие методические направления:

1. Общедиалектический метод, при котором выявляется развитие понятий в процессе мышления, взаимообусловленность различных частей учения, взаимообусловленность внутренних противоречий, проблемный подход к их решению.

2. Системно-структурный подход, при котором выделить основные разделы для обучения, найти их взаимозависимость, показать устойчивость и тесноту взаимодействия элементов и увидеть единство школьной методики обучения химии.

3. Рассматривать указанные выше методические категории исходя из трех функций обучения: воспитания, воспитания и развития.

4. Рассмотрение основ методики преподавания химии через дидактический подход.

В методике преподавания химии дидактическое образование преподается по законам образования, развития знаний - по психологическим наукам. Во время обучения эти три компонента взаимодействуют, и урок химии строится на стоматологической методике. Поэтому методика преподавания химии является педагогической наукой, которая учит обучающихся воспитывать, воспитывать и развивать свои знания в ходе преподавания на уроках химии. Методика преподавания химии находится в основе педагогики, химии, обществознания и других наук и неразрывно с ними связана. Использование кроссвордов и ребусов в обучении химии помогает учащимся не скучать, увеличивать словарный запас химических терминов и быстро соображать. Целесообразно выбирать предметы, формы или опыты, которые являются общими и известными учащимся при написании урока химии. Различные предметы, формы и изображения, данные в ребусе, известны учащимся, поэтому его можно использовать на всех этапах обучения. Повысить уровень изобразительной подготовки учащихся и создать профессию можно, заинтересовав учащихся наукой, эффективно используя на уроке интересные вопросы и дидактические игры. Исходя из назначения дидактических игр в учебном процессе:

1. Перед объяснением новых тем (в которых в игре есть проблемная ситуация)
2. При объяснении новой темы (для привлечения внимания учащихся)
3. Его можно использовать перед закреплением предмета, а также во время проверки знаний, умений и навыков учащихся (путем вовлечения учащихся в своеобразную игру, формирование малых групп и создание соревнования).

На основе вышеизложенных идей разработка дидактических игр по химии и создание их в максимально возможной форме компьютерных игр и использование их в ходе урока повысит интерес учащихся. Игровые программы, созданные по предмету химия, служат для формирования у учащихся учебной мотивации, творческого мышления, самостоятельной работы и приумножения знаний.

Резюме:

Технологии разработки компьютерных игр по химии реализуются в следующие этапы.

1. Выбирается сложная для изучения учащимися тема.
2. Выбирается цель и условия игры.

Образовательная цель - в ходе игры учащийся полностью усвоит суть предмета.

Образовательная цель состоит в том, чтобы воспитать у учащихся такие качества, как наблюдательность, интеллект, осведомленность, изобретательность и эстетический вкус.

Развивающая цель - служит для развития у учащихся пространственного воображения, логического мышления и творческих способностей.

3. Будет создан интересный дизайн и идея, которые заставят ученика задуматься и задуматься над выбранной темой, а самое главное, ощутить потребность в игре.

4. Разработана структура игры и этапы игры.

5. На основе игрового метода определяются педагогические требования, обеспечивающие формирование у учащихся умений и навыков по выбранной теме.

6. Будет разработана система задач, контролирующая базовые знания и умения учащихся.

7. Будет разработана система контроля и комплексных заданий, определяющих эффективность игрового метода.

Список использованной литературы:

1. Учебник химии для 7 класса И.Р.Аскарлов, Н.Х.Тохтабоев, К.Гойпов 3-е изд.[1]
2. Учебник химии для 8 класса Аскарлов И.Р., Тохтабаев Н.Х., Гойпов К. 2-е изд.[2]
3. www.ziyonet.uz[3]
4. М. Абдулхаева Химия Ташкент-2011[4]

КОРРУПЦИЯ – ПРЕПЯТСТВИЕ ДЛЯ РАЗВИТИЯ

Оразбаева Нилуфар Дарьябаевна

*Студентка 2 курса факультет начального образования
Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза*

Пиржанова Асемай Борибаетна

*Студентка 2 курса факультет начального образования
Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза*

Жадигерова Камилла Бахтияровна

*Студентка 2 курса факультет начального образования
Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза*

Аннотация: В данной статье речь идет о коррупции и ее негативных последствиях, которая является одним из основных факторов развития общества. Бороться с ним — долг каждого.

Annotation: This article is about corruption and its negative consequences, which is one of the main factors in the development of society. It is everyone's duty to fight against it.

Annatatsiya: Ushbu maqola korrupsiya va uning salbiy oqibatlari haqida jamiyat taraqqiyotining asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Bunga qarshijang qilish har kimning burchidir.

Ключевые слова: коррупция, взяточничество, УК, ростовщичество, наказание.

Key words: corruption, bribery, Criminal Code, usury, punishment

Kalit so'zlar: korrupsiya, poraxo'rlik, Jinoyat kodeksi, sudxo'rlik, jazo

Коррупция - (от лат. взяточничество) самого чиновника в целях личного обогащения прав и полномочий, данных по должности, представляет собой практический акт прямого и косвенного злоупотребления. Коррупция, в первую очередь, означает, что это произошло между 2-мя людьми на глазах у всех. В нашем народе словом коррупция часто называют взятку. В нашей жизни самые плохие привычки, которые можно проследить, можно проследить до этой порочности. Кто-то, если вы хотите найти работу где-то, в первую очередь, в вашем кармане ваши деньги заботятся. Один из восточных мыслителей, обращающихся к нашей истории Гражданское общество в работе Абу Насра Фараби «Город добродетелей». Он отмечал, что одной из проблем, препятствующих строительству, является взяточничество. Взятничество существовало еще до Османского халифата. Разные конторы занимают место предыдущей, лично руководили ее деятельностью. Но уже к середине 10 века

сложилась та или иная практика подкупа чиновниками для назначения министров. Это главный источник нашей святой религии. Взятничество прямо запрещено и осуждается в Коране. «Не ешьте имущество друг друга напрасно, знайте людей. Не бросайте его хранителям как грех, чтобы вы могли есть из их богатства. (Сура аль-Бакара, аят 118). Коррупция является одним из насущных проблемы сегодняшнего дня остаются. Коррупция является самым большим препятствием на пути нашего прогресса. В настоящее время в нашей стране увеличиваются тяжкие преступления, в основном за счет краж, мошенничества и взяточничества. Искоренение коррупции, безусловно, непростая задача, но обрезание корней поодиночке может быть главной причиной ее утраты. В настоящее время в этой связи в нашей стране проводится ряд работ.

В частности, это самая отвратительная привычка, которая растёт сегодня в вузах, то есть преступление. По статистике, в 2019 году в сфере высшего образования 142 человека, если были совершены преступления, в 2020 году этот показатель составит 39% (87) или количество преступников уменьшилось на 35 процентов. Это 6-й месяц 2021 года показатель составил 16, а участников насчитывалось 26 человек. В частности, на должность Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева Посвященный церемонии открытия палат Олий Мажлиса В последние 5 лет в своем выступлении на собрании затрагивал тему коррупции Известно, что борьба с коррупцией поднялась на уровень государственной политики Создан Национальный совет по борьбе с коррупцией под председательством председателя Сената и активно работает антикоррупционное агентство Он сказал, что собирается. Болезнь лучше предупредить, чем лечить как говорится криминальная работа это не только коррупция, но и воровство, убийство и т.д в случае таких мелких притеснений сразу в МВД или по специальным коротким номерам сообщать. Сейчас в нашем обществе укрепляется его позиция Чиновников, злоупотребляющих своим самомнением и не останавливающихся ни перед чем. В частности, до сих пор в нашей стране к должностным лицам применяются уголовные дела о коррупции и к виновным в ней лицам применяются справедливые наказания. Немного Главной причиной развития пороков являются не только деньги или взятки, но и мы, люди. Мы тоже являемся причиной. Потому что я использовал свой авторитет. Если я не предложу кому-то взятку, он не будет требовать от меня взятку. Это главная причина Поэтому большинство людей, живущих в век информации 21 века, пользуются Интернетом, остаются сильно привязанными к телефону, компьютеру и тому подобным инструментам. Откровенно говоря, в результате он очень ленив. Если вы не можете что-то сделать, получить помощь от близкого человека предлагает ему взятку. Это порождает еще одно преступление. Если деньги решают все, есть ли смысл жить?! Например,

предположим, что вы попали в больницу с занозой в пальце. В больнице вас встретил врач, окончивший институт за взятку. В результате, может быть и головастый доктор, отрубивший вам палец из-за небольшого шипа. Конечно, это забавная ситуация, но в этом смехотворном вранье есть доля правды. Мы далеки от того, чтобы винить в этом мнение врачей. Верно знающих профессию есть и врачи, которые работают на совесть. Но без риса не обойтись, в каждой сфере есть свои недостатки. Итак, каждому Чтобы стать зрелым специалистом в своей области, необходимо хорошо учиться, приобретать знания и навыки, думать и наращивать потенциал. В "Танки" люди не верят нигде и в любой ситуации, он должен полагаться на свои силы и знания. Для искоренения коррупции, прежде всего, человек должен начать реформы с себя. Например, мы учимся в вузах. Если мы не можем овладеть предметом, не ища легкого пути через непосредственное знакомство, а овладев этой наукой, нам нужно научиться тому, чего мы не знаем, у опытного учителя. Наш дедушка Алишер Ас Навои говорил: «Ученый, который учится, спрашивая о том, чего он не знает, не спрашивает, спрашивая». самодовольный». Этот стих также имеет несколько значений. Особенно науку вы должны отложить в сторону немного гордости. Около 30 лет в нашей стране широко отмечается День Конституции, так как кроме того, 9 декабря также является ежегодным празднованием Международного День борьбы с коррупцией не зря. За коррупцию в ряде статей Конституции и Уголовного кодекса упоминалось, что существует уголовная ответственность. Например, УК Статья 211: Под взяточничеством понимается организация с участием государственного органа или данного должностного лица для должностному лицу органа самоуправления граждан необходимо или возможно, чтобы лицо совершило это с использованием своего положения не в интересах лица, подкупившего совершение того или иного действия, либо взамен несовершеня, заведомо зная о его незаконности непосредственно или материальными ценностями через посредника или с внесением в него имущественного интереса.

а) повторный, опасный рецидив или ранее 210 или 212 настоящего Кодекса лицом, совершившим преступления, предусмотренные статьями;

б) много, если совершено в сумме. Дача взятки: а) в очень крупном размере;

б) происходит в интересах организованной группы, если совершается. Если в отношении лица совершено вымогательство путем вымогательства взятки и через 30 дней после совершения этим лицом преступных деяний, если оно добровольно подаст в течение этого срока искреннее сожаление о преступлении, если активно помогало в раскрытии, то оно освобождается от ответственности. К этому дополнительно получение или дача взятки по статье 210 УК 15года

определяется наказанием в виде лишения свободы. В заключение, что бы ни случилось, каждый не должен забывать Аллаха. Нужно делать такие мерзости, думая о своей совести и чести надо не подходить, по возможности не заниматься коррупцией вообще. Во-первых, чем сильнее вера человека, тем спокойнее его жизнь, он также будет благословлен в пропитании, которое он зарабатывает. Заработанные незаконным путем, т. е. денежная коррупция, азартные игры, наркомания, воровство, ростовщичество, — все это находится за спиной, в деньгах никогда не будет блага. Тяжелая работа будет разоблачена даже через сорок лет, как говорится, не только сегодня, но и завтра, следующему поколению было бы хорошо, если бы мы немного побеспокоились об этом. Когда человек будет спокоен, когда он всегда в молитве, от денег, которые он зарабатывает, от того, что он живет в добром здравии. Только если он будет благодарить Бога за свет своего лица перед своими близкими, он будет спокоен. Достигает как было сказано выше, человек всегда в любой ситуации сам с собой, надо жить, доверяя знаниям. В заключение знаменитого американца. Приведем слова бизнесмена: «Пришло время человека, прочитавшего книгу. Телевизор управляет тем, кто его смотрит», то есть от того, как мы проводим свое время, зависит. Уважающий себя, уверенный в себе человек никогда таким негодяем не возится.

Использованная литература:

1. Уголовный кодекс Республики Узбекистан Ташкент 2014 210-211-212 вещества
2. Абу Наср Фараби «Город добродетельных людей». Ташкент 1993

"SINTAKSIS SATHDA ZIDDIYATNING IFODALANISHI"

Guljahon Alijonova Ilhomjon qizi

Andijon davlat universiteti. Lingvistika yo'nalishi 2 kurs magistri

Annotatsiya: Sintaksisning asosiy birligi gap ekanligi. Gap fikrni shakllantirish, ifodalash va bayon qilishning asosiy vositasi, muayyan tilning qonun-qoidalari asosida shakllangan sintaktik birligi ekanligi. Funktsional belgisi – kommunikativlik, soʻz va soʻz birikmasiniki esa nominativlik ekanligi. A.Nurmonov, Sh.Iskandarova: gap til va nutq birliklariga boʻlinishi kerak. Til birligi uchun – gap, nutq birligi – jumla.

Kalit so'zlar: Sintaksis, so'z, so'z birikmasi, grammatik shakl, sintaksis sath, ziddiyat.

Gap yoki gap modeli jumlaning tipiklashtirilgan grammatik shakli, jumla esa uning muayyan vaziyat bilan bogʻlangan nutqiy koʻrinishidir. Gap modeli aniq jumlar gavdalanishi, jumla esa shu gap modelining nutqda turlicha namoyon boʻlishidir. Gap modeli yashash shakliga koʻra ijtimoiy, jumla esa xususiy belgiga ega. Gapning boshqa sintaktik birliklardan predikativlik belgisi orqali farqlanishi. Gapni kommunikativ birlik sifatida shakllantiruvchi vosita predikativlik ekanligi. A.Nurmonov, Sh.Iskandarova: oʻrik gulladi va oʻrikning gullashi. Birinchisida predikativlik bor, ikkinchisida yoʻq. Predikativlikning shaxs (son), zamon, mayl, tasdiq-inkor maʼnolari va bu maʼnolarni ifodalovchi shakllar yigʻindisidan tashkil topishi. U gapning asosiy grammatik kategoriyasi boʻlib, u tasdiq, inkor, modallik (mayl), zamon, shaxs, son kategoriyalari sintezidan iboratligi. V.V.Vinogradov: predikativlik faqat gap boʻlaklari oʻrtasidagi aloqa bilan bogʻlik emas, bu xodisa ayrim boʻlaklarga boʻlinmay, butun bir gapga xos: Jim! Issiq tipidagi sintaktik qurilmalarda xam predikativlik mavjud. Bunday gaplarda u modallik, zamon va shaxs kategoriyalari orqali ifodalanadi. Ayrim tilshunoslar ega va kesimni bosh boʻlaklar, qolgan boʻlaklarni ikkinchi darajali boʻlaklar deb hisoblashligi. Asos: har bir gapdan maʼlum hukm anglashiladi. Hukm doimo subʼekt va predikatning munosabatidan iborat. subʼektga ega, predikatga kesim mos keladi. Qolgan gap boʻlaklari shu ikki konstitutiv birlikdan biriga bogʻlanib, informatsiya xajmini kengaytiradi. Ikkinchidan, gapning asosiy belgisi predikativlik ekan, predikativ asos boʻlgan ega va kesim gapning konstitutiv birliklari (bosh boʻlaklar) boʻladi. Anʼanaviy tilshunoslik: har kandy gap tarkibida ega-kesim munosabati yotadi. Qolgan boʻlaklar ikkinchi darajali va ular gap mazmunini kengaytiradi. Gap boʻlaklarini belgilashda bosh mezon sintaktik birliklarning tobe aloqasi sanalishi. Bu aloqaga kirishmagan sintaktik birliklar gap boʻlaklari doirasidan chetda qolishi. Munosabat logikasiga asoslangan tilshunoslikda har qanday gapning mazmuniy asosi kesim hisoblanishi. [1] Gap boʻlaklari muayyan

sintaktik pozitsiyada bo‘lib, tayanch nuqta hisoblanuvchi kesimga (predikatga) bog‘lanishi. Tilshunoslik tarixida bir cho‘qqili nazariyaning (kesim) yuzaga kelishi bilan ana shunday markaz rolini kesim o‘ynashi haqidagi fikr keng tarqalganligi. Har qanday gap shakl va mazmun birligidan iborat bir butunlik ekanligi. Gapning sintaktik strukturasi sintaktik shakllar (gap bo‘laklari) dan iboratligi. Gapning semantik tuzilishi: -propozitiv; -modal; -kommunikativ uzvdan iboratligi. [Propozitsiya semantik tushuncha tarzida inson ongida aks etgan borliqdagi predmet va hodisalar o‘rtasidagi munosabat, borliqning muayyan vaziyati ekanligi]. Tilshunoslikda ko‘pchilik mutaxassislar gap semantikasida o‘z ifodasini topgan ob‘ektiv mazmuni propozitsiya atamasi orqali ifodalashi.

A. Nurmonov, Sh. Iskandarova: O‘zaro munosabatda bo‘lgan predmet, hodisa, xususiyat, xarakter va h.k. birligidan tashkil topgan ob‘ektiv borliqning alohida elementlar majmui gapning denotati hisoblanadi. Gap denotati bo‘lgan alohida elementlar ko‘pchilik adabiyotlarda vaziyat (situatsiya) atamasi bilan nomlanadi. Har qanday vaziyat turli elementlarning o‘zaro munosabatidan tashkil topgan bir butunlik - sistemadir. Til birligi sifatidagi gapning shakli deganda, predikativlikni ifodalovchi minimal birlik, ya‘ni predikativ shakldagi predikat, uning mazmuni deganda esa predikativlikning mazmuniy uzvlari: temporallik (zamon ma‘nosi), personallik (shaxs ma‘nosi) kabilar tushuniladi. Hozirgi davrda o‘zbek tilining barcha sathlari bo‘yicha ilmiy-tadqiqot ishlari mavjudligi. Oliy ta‘lim tizimida talabalar uchun darslik va qo‘llanmalar yaratilganligi. Ularda o‘zbek tilining fonetikasi, morfemikasi, so‘z yasalishi, leksikologiyasi, morfologiyasi va sintaksis yuzasidan izchil ma‘lumotlar berilganligi.

Til birliklari orasidagi munosabat, paradigma, paradigmatic qator, sintagmatik aloqa, sintaktik aloqa, ierarxiya, lisoniy ziddiyat, noto‘liq ziddiyat, darajali ziddiyat, teng qiymatli ziddiyat, ziddiyatning kuchli a‘zosi, ziddiyatning kuchsiz a‘zosi, binar ziddiyat, ternar ziddiyat. Til va nutq birliklari orasidagi muhim farqlardan yana biri til birliklarining tanlanishga imkon beradigan paradigmalarda, nutq birliklarining esa tanlanish asosida birin – ketinlikda birlashadigan hosilalar - sintagmalarda voqe bo‘lishidir. Lisoniy birliklar bir-birini eslatib turish xossasiga ega. Masalan, [a] fonemasi [o] fonemasini, [u] fonemasi [o‘] fonemasini, [i] fonemasi [e] fonemasini eslatadi. Lekin [a] fonemasi dabdurustdan [q] yoki [g‘] fonemasini eslatmaydi. Chunki ular ikki tizim – unli va undosh tizimiga kiradi. Bir-birini eslatuvchi birliklar umumiy o‘xshash belgilarga ega bo‘ladi. Masalan, kelishik shakllarining umumiy belgisi “so‘zni so‘zga bog‘lash”, ammo ular farqli belgilarga ham ega bo‘lvi shart, ya‘ni qaratqich kelishigi otni otga, tushum kelishigi otni fe‘lga bog‘laydi. Yoki unli fonemalar “sof ovozga egalik” umumiy belgisi ostida birlashadi. Ammo ular farqli belgilarga ham ega: [a] lablanmaganlik, [o] lablanganlik farqlovchi belgilariga ega. Umumiy belgilari asosida birlashgan va bir-birini taqozo etadigan, ammo har bir

o‘ziga xos belgilari bilan boshqasiga qarama-qarshi turuvchi lisoniy birliklar tizimi paradigmamadeyiladi. Paradigmani tashkil etuvchi birliklar paradigma a‘zolari deb yuritiladi. Paradigmada kamida ikkita a‘zo va ular bir lisoniy sathga mansub bo‘lishi shart. Bir paradigma a‘zolari orasidagi o‘zaro munosabat paradigmatic munosabat deyiladi. Chunonchi, otlarning egalik affikslari orasidagi paradigmatic bog‘lanishni ko‘raylik. Paradigma qatorida olti affiks bo‘lib, ularning har biri “narsa – buyumning shaxsga qarashlilikigi” ma‘nosi ostida birlashadi. [2]Ayni vaqtda ularning har biri o‘zining xususiy ma‘nosiga ega, ya‘ni ma‘lum predmetning birlik yoki ko‘plikdagi shaxs turlaridan aynan biriga qarashlilikni ifodalash bilan bir-biridan farq qiladi va shu jihatdan o‘zaro oppozitiv sanaladi:

[- im]-[- imiz]

[- ing]- [- ingiz]

[- i]-[- lari]

Paradigmatic bog‘lanish fonema, morfema, leksema, konstruktsiya kabi til birliklarini kishi xotirasida “zanjirsimon” tarzda ushlab turadi. Natijada ulardan birining eslanishi u bilan bog‘langan boshqa birliklarni yodga tushiradi, shu yo‘l bilan til birliklarining xotirada dastlabki kichik sistemalarga uyushuvi ta‘minlanadi. Lisoniy birliklar tizimining qaysi lisoniy sathga mansubligiga ko‘ra fonetik, leksik, morfologik, sintagmatic paradigmalar farqlanadi. F.de Sossyurning talqini bo‘yicha sintagmatic aloqa, avvalo, til birliklarining yotiq chiziq bo‘yicha birin-ketin o‘zaro bog‘lanib munosabat hosil etishidir. Sintagmatic aloqa lisonda ham, nutqda ham mavjud bo‘ladi. Chunki sintagmatic aloqaga kirishish qobiliyati, imkoniyati til birliklarida mujassamlangan bo‘ladi. Chunonchi, predmetlikni ifodolovchi leksema son kategoriyasi morfemalari bilan sintagmatic aloqaga kirisha oladi, lekin [- roq] morfemasi bilan xuddi shunday aloqaga kirisha olmaydi. Shuningdek, [kel -] fe‘li nisbat, mayl, zamon kabi kategoriyalarning morfemalari bilan sintagmatic aloqa hosil qila oladi, lekin otlarga mansub son va egalik morfemalari bilan bog‘lana olmaydi. Qoshimcha va o‘zaklarda bo‘lgani kabi lug‘aviy birliklarda ham o‘ziga xos qo‘shnichilik (sintagmatic) munosabatlari mavjud. Lug‘aviy birliklarning o‘zaro qo‘shnichilik munosabatlariga kirishishlari uchun ular orasida ma‘no o‘xshashligi, aloqadorligi, mantiqiy bog‘lanish bo‘lishi shart. Masalan, “temir qoshiq” birikmasini olaylik. Bunda “qoshiq” so‘zi biror moddadan yasalgan narsani, “temir” esa shu moddani bildirib keladi. So‘zlar ifodalagan ma‘nolar orasida ham mantiqiy, ham ijtimoiy bog‘lanishlar mavjud. Ushbu birikmada lug‘aviy birliklar o‘z ma‘nosida qo‘llangan. Ammo “temir iroda” birikmasida qo‘llanilgan “temir” so‘zi ko‘chma ma‘no kasb etgan. Buning sababi shundaki, “iroda” biror moddadan bo‘lmaydi. “Temir iroda” so‘z birikmasidagi qo‘shnichilik munosabati g‘ayrioddiy, tasodifiy munosabatdir. Ko‘rinib turganidek, sintagmatic munosabat nutqda ro‘yobga chiqsa ham, bunday munosabatga ega bo‘lish imkoniyati til birliklarida mujassamlangan

bo'ladi. Sintagmatik aloqani sintaktik aloqadan farqlash lozim. Sintagmatik aloqa keng tushuncha. [3] Sintagmatik va sintaktik aloqa butun – bo'lak munosabatidir. Boshqacha aytganda, sintaktik aloqa sintagmatik aloqaning bir ko'rinishidir. Sintagmatik aloqa barcha til birliklariga xos ketma-ket bog'lanish bo'lsa, sintaktik aloqa so'z va gaplarning hokim – tobelik munosabatidir. Til birliklari orasida paradigmatic (o'xshashlik), sintagmatik (qo'shniçilik) munosabatlar bilan bir qatorda ierarxik (pog'onali) munosabatlar ham farqlanadi. Bunday munosabatda til birliklari o'zaro butun – bo'lak, tur – jins aloqalari bilan bog'langan bo'ladi. Masalan, morfologik sathda qaratqich kelishigi bir o'tni ikkinchi ot yoki harakat nomiga bog'lashga xizmat qiladi, shu bilan u kelishiklar guruhiga kiradi, kelishiklar so'zlarni bir-biriga bog'lovchi vositalar sifatida ko'makchilar bilan birgalikda tobe so'zni hokim so'zga bog'lovchi vositalar guruhiga kiradi. Tobe so'zni hokim so'zga bog'lovchi kelishiklar va ko'makchilar bog'lovchi va egalik kategoriyasi bilan birgalikda so'zlarni bir-biriga bog'lovchi vositalar sirasiga mansub bo'ladi. Leksik sathda [o'simlik], [daraxt], [tol] lug'aviy birliklari quyidagi ierarxik munosabatda turadi: [tol] anglatgan ma'no va tushunchasiga ko'ra [daraxt] ma'no tarkibiga, [daraxt] esa [o'simlik] ma'nosining tarkibiga kiradi.

Biz yuqorida paradigmatic munosabatlar haqida gapirib, paradigma a'zolari o'zaro ziddiyatda turadi, deb ta'kidlagan edik. Endi lisoniy ziddiyat va uning turlari haqida qisqacha so'z yuritaylik.

A'zolari orasidagi munosabatlarga ko'ra ziddiyatlar:

a) noto'liq (privativ);

b) darajali (gradual);

d) teng qiymatli (ekvivalent) kabi turlariga bo'linadi. Noto'liq ziddiyatda a'zoldan biri ziddiyat belgisiga ko'ra ijobiy boshqasi betaraf munosabatda bo'ladi. Masalan, [qo'chqor] va [qo'y] leksemalariga murojaat qilaylik. [qo'chqor] so'zining ma'no tarkibidagi "erkaklik" belgisi doimiy, o'zgarmas, [qo'y] so'zi esa urg'ochi qo'yni atab keladi. Ammo ba'zan [qo'y] so'zi "urg'ochilik" ma'nosini yo'qotib "erkak qo'yni ham atab kelishi mumkin. Demak [qo'chqor] va [qo'y] noto'liq ziddiyatida ziddiyat belgisi "erkaklik" dir. Bu belgi [qo'chqor] so'zida ifodalangan, shuning uchun u ziddiyatning kuchli a'zosi sanaladi. [qo'y] so'zida esa ifodalanmagan, shuning uchun u ziddiyatning kuchsiz a'zosi. Ziddiyatning kuchli a'zosi (barqaror, o'zgarmas) musbat alomati (+) bilan, kuchsiz a'zosi nol (0) belgisi bilan beriladi. Bunday misollarni [tovuq] va [xo'roz]; [o'g'il] va [bola] leksemalari misolida ham tushuntirish mumkin. Ushbu noto'liq ziddiyatda turuvchi [tovuq], [bola] leksemalari betaraf munosabatda, [xo'roz] va [o'g'il] leksemalari ijobiy, barqaror, o'zgarmas munosabatda turadi. Noto'liq ziddiyat tilning barcha sathlarida mavjud. [4]

Xulosa:

Masalan, morfologiyada leksemalarni umumiy grammatik ma'nolariga ko'ra mustaqil va nomustaqil leksemalarga bo'lish privativlik asosida amalga oshiriladi. Bunda "lug'aviy ma'no ifodalay olmaslik" noto'liq ziddiyatning belgisi bo'lib, ziddiyatda mustaqil leksemalar belgilanmagan, kuchsiz a'zo bo'lsa, nomustaqil leksemalar belgisi, kuchli a'zo sifatida nomoyon bo'ladi. Chunki nomustaqil leksemalar barqarorlik, o'zgarimaslik belgilariga ega. Mustaqil leksemalar o'zgaruvchan xususiyatga ega bo'lib, ba'zan yordamchi leksemalar o'rnida ham kela oladi. Bunga yarim ko'makchilar, yarim bog'lovchilarni misol keltirish mumkin. Darajali ziddiyat a'zolari kamida uchta bo'lib, bir belgining o'sib borishiga ko'ra a'zolar qator hosil qiladi. Darajali ziddiyat ham tilning barcha sathlarida uchraydi. Masalan, fonetikada unli fonemalar tilning ko'tarilish darajasiga ko'ra ziddiyat hosil qiladi: [o]~ [o']~ [u]. Leksikada [tuzuk] ~ [durust]~ [yaxshi]~ [ajoyib], [shivirla]~ [pichirla]~ [ayt]~ [gapir]~ [baqir]~ [hayqir], morfologiyada [harakat nomi] ~ [sifatdosh] ~ [ravishdosh] (fe'lnini o'zgalash darajasiga ko'ra belgisi asosida) kabi darajali ziddiyatlar hosil qilinadi. Teng qiymatli ziddiyatda ikki a'zo o'ziga xos xususiyatiga ko'ra qarshilantiriladi. Masalan, jarangli va jarangsiz undoshlar; oq va qora:men va sen, ona va ota kabi bir-biriga qarama-qarshi ma'noli so'zlar birligi teng qiymatli ziddiyatda turadi. Ziddiyatlar a'zolari miqdoriga ko'ra ikki a'zoli (binar) va uch (ko'p) a'zoli (ternar) ziddiyatlarga bo'linadi. Noto'liq teng qiymatli ziddiyatlar binar va darajali ziddiyat ternar ziddiyat deyiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ne'matov H. Rasulov R. O'zbek tili leksikologiyasi Toshkent-2009[1]
2. Ne'matov H. O'zbek tilida nofonologik sathlar .Nomzodlik dissertatsiyasi Toshkent-2002[2]
3. Safarova R. Leksik semantik munosabatning turlari. Toshkent-2014[3]
4. Nurmonov A. Struktur tilshunoslik: ildizlari va yo'nalishlari. –Andijon. 2012[4]

МАКТАБ YOSHIDAGI BOLALAR AQLIY TARAQQIYOTI RIVOJLANISHIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR BORASIDAMETODIK TAVSIYA

Mamanazarova Safaro Jumanazarovna

Toshkent viloyati Qibray tumanidagi

25-umumta`lim maktabining Boshlang`ich sinf o`qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur metodik tavsiyada kichik maktab yoshidagi bolalarning o`qish faoliyati, qiziqish va harakatchanligi, ulardagi aqliy taraqqiyot rivojlanishiga ta`sir etuvchi omillar, o`quvchilarda qiziqishlar, aqliy taraqqiyot rivojlanishi va ularning ahamiyati haqida metodik tavsiyalar beriladi.

Kalit so`zlar: aqliy rivojlanish, taraqqiyot, o`quvchi, kichik maktab yoshi, qiziqish, o`qish, topshiriq, axloqiy sifat, mustaqil fikrlash, malaka va ko`nikma.

FACTORS AFFECTING THE INTELLECTUAL DEVELOPMENT OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN

Abstract. The article provides information on the educational activities, interests and mobility of primary school children, factors affecting the development of their intellectual development, the interests of students, the development of intellectual development and their significance.

Keywords: mental development, academic performance, student, primary school age, interest, reading, homework, moral qualities, independent thinking, skills and abilities.

KIRISH

Bugunga kunda mamalakatimizning rivojlanishi va ravnaqi uchun xizmat qiladigan, aqliy rivojlangan, iste`dodli yoshlarni tarbiyalash talab etilmoqda. Shunday ekan ta`lim jarayonini mukammallashtirmay jamiyat talab etayotgan yoshlarni shakllantirib bo`lmaydi.

Ma`lumki, har qanday insonning o`rish, rivojlanish va shakllanish davrlari ta`limtarbiya faoliyatisiz amalgam oshmaydi. Aqliy taraqqiyot va ta`lim-tarbiya, bir-biriga chambarchas bog`liq faoliyatdir. Ta`lim jarayonida o`quvchi faollik ko`rsatmasa amalga oshirilayotgan tadbirlar ko`zlangan natijani bermaydi. Ta`lim jarayonida o`quvchilarni mustaqil ishlashga o`rgatish ham muhimdir. Kichik maktab yoshidagi bolalarning asosiy faoliyati o`qish hisoblanadi. O`quv faoliyati boladan nutq, tafakkur, qobiliyat rivojlanishi uchun yangi sharoit yaratadi. Maktabga kelgan bola o`z atrofida bilan psixologik jahatdan yangi munosabat tizimiga o`tadi.[1] U o`zining hayotini tubdan o`zgartirishni, unga yangi mjburiyatlar, o`quv faoliyati talablariga bo`y

so`nish, har kun maktabga borishni his eta boshlaydi. Oila a`zolarining bola o`quv faoliyati yutiqlari bilan qiziqayotganligi, shuningdek, uni nazorat qilayotganligi, unga qilinayotgan yangicha shakldagi munosabat uning ijtimoiy mavqei o`zgarganligini to`la his etishga o`ziga nisbatan munosabatning o`zgarishiga asos bo`ladi.

Ta`lim jarayonidagi barcha imkoniyatlar orqali kichik yoshdagi o`quvchining bilimlar egallash ko`lami kengayadi, qiziqishlari ortadi, ijodiy izlanish qobilayati rivojlanadi, tafakkurning faolligi, mustaqilligi ortadi, aqliy imkoniyatni ishga solish vujudga keladi. Ular har bir narsaga berilib, sinchkovlik bilan ular o`rtasidagi farqni ajratish, umumlashtirish, xulosa chiqarish imkoniyatiga ega bo`ladilar. Bola maktabga qadam qo`yishi bilanoq unga bo`lgan munosabat va talablar orqali o`ziga xos bo`lgan aqliy rivojlanish xususiyatlari uchun imkoniyatlar va shart – sharoitlar yaratish oila, maktab ta`lim tizimiga ulkan ma`suliyat hissini yuklaydi. Boshlang`ich sinf o`quvchilar ishonuvchan, tashqi taassurotlarga beriluvchan bo`ladilar. [2]

Buyuk alomallarimiz ta`kidlaganidek, kishining fe`l atvori hammadan ko`ra ko`proq hayotining dastlabki yillarida tarkib topadi va unda shu davrda paydo bo`lgan sifatlar mustahkam o`rnashib kishining ikkinchi tabiatiga aylanadi. Insonning ikkichi tabiatida tabiiy hissiyotlarni fazilatlarini tarkib toptirish yukask axloq normalarini shakllantirish uchun butun ma`suliyat boshlang`ich sinf o`qituvchisining zimmasiga tushadi. Bolaning mazkur davrida o`qituvchining har bir gapi har bir hatti harakati ta`sir ko`rsatish uning uchun haqiqat mezoni vazifasini bajaradi. Chunki o`quvchilar o`qituvchilarga qattiq ishonadilar. Uning fikr mulohazalariga quloq soladilar. Pedagogik nazokatida jiddiy tasvirlanadilar. Talablarga hamisha amal qiladilar. U bergan topshiriqlarni bekamu kust bajarishga intiladilar. To`g`ri mulohaza yurtishga o`rganish noma`qul qiliqlardan tiyish va musiqa tinglashga odatlantirish ularga nimalar bilan shug`ul-lanish kerakligini, burch hissini tushuntirish ular bilan o`qilgan kitoblarni, ko`rilgan tomoshalarni muhokama qilish imkoniyati tug`iladi. [3]

Kichik maktab yoshdagi o`quvchilarning axloqiy sifatlarni rivojlantirishdagi ko`zlangan maqsadga erishish uchun ularning yoshi va psixologik xususiyatlarini hisobga olish shart. Ma`lumki, o`quvchilarning psixologik xususiyatlari har xil bo`lib, bir o`quvchiga muvaffaqiyat bilan qo`llangan tarbiyaviy ta`sir vositasi boshqa birga qo`llanilganda kutilgan natijani bermasligi mumkin. Tarbiyaviy tadbirlar o`quvchilarga yakkama-yakka yondoshib amalga oshirilsa yaxshiroq samaraga erishilishi shubhasizdir. Mazkur vazifalarni amalga oshirish o`qituvchi o`quvchilarning xususiyatlarini qanchalik o`rganganligiga bog`liqdir. Ta`lim jarayonida har bir o`quvchining psixik dunyosiga oqilona yo`l topa olish muvaffaqiyatlarning garovidir. [4]

Ta`lim - tarbiya jarayonida bolalarni hayoti va faoliyatini shunday uyushtirish lozimki, bunda bola shaxsining kichik yoshida o`quvchilarda tarkib topgan xususiyatlar toboro boyib va mustahkamlanib boradi. Maktab ta`limining dastlabki

yilaridagi bilishga boʻlgan qiziqishlar, tevarak atrofdagi olamni bilishga boʻlgan qiziqish koʻproq intellektual qiziquvchanlikni sezilarli ravishda rivojlantiradi. Psixologlarning taʼkidlashicha, dastavval ayrim faktlarga, boshqa narsalardan ajratib olinadigan hodisalarga nisbatan qiziqishlar hosil boʻladi. Oʻqish faoliyatida kichik yoshdagi oʻquvchilarning aqliy jarayonlari bilish uchun boʻlgan qiziqishlar bilan faollashib qiziqish oʻquvchilarning aqliy faoliyati asosida paydo boʻladi va uning shaxsiy individual sifatida oʻquvchilarning ana shu aqliy faoliyatini yanada rivojlantiradi. Oʻquvchilarning qiziqishlari mazmuni, barqarorligi jihatdan hilma – xildir. Keng mazmunli va barqaror qiziqishlar oʻquvchilarning yoshligidan paydo boʻla boshlaydi. [5]

МУХОКАМА

Ma'lumki I-II sinf oʻquvchilarida xali qiziqishlar yaqqol namoyon boʻlmaydi, oʻquvchilar oʻqish jarayonida hamma narsalarga qiziqish bilan munosabatda boʻladilar. Oʻzlari oʻzlashtirgan faoliyat ularni qanoatlantiradi. Keyinchalik esa, sabablarni, qonuniyatlarni, hodisalar oʻrtasidagi aloqa va bogʻliqliklarni bilib olish uchun boʻlgan qiziqishlar rivojlanadi. Agar I-II sinf oʻquvchilarini “Bu nima?” – degan savol koʻproq qiziqтира, bir muncha kattaroq yoshdagi bolalar uchun “Nima sababdan?”, “Qanday qilib?” degan savollar muhim boʻlib qoladi. Oʻqish malakasining rivojlanishi bilan kitob oʻqishga qiziqish yuzaga keladi. Dastavval kitob oʻqishga, undan soʻng esa mazmuni oʻtkir va qiziqarli boʻlgan muayyan adabiyotlarni, ertaklarni oʻqishga, keyinchalik qiyin boʻlmagan ilmiy sarguzashtlar haqida kitoblarni oʻqishga qiziqish paydo boʻladi. I-II sinf oʻquvchilarini oʻzlashtirayotgan materialni mazmuni, oʻqish ishlarining ayrim usullari oʻziga jalb eta boshlaydi. III va IV sinf oʻquvchilarining mustaqilligi oʻsib boradi. Bu yoshdagi oʻquvchilar aqliy faoliyat usullari, oʻz xotirasi, nutqi, diqqati hamda irodasini oʻstirish bilan bogʻliq boʻlgan barcha ishlarga qiziq boshlaydi. IV sinfda oʻquvchilar oʻzlarining har xil fanga boʻlgan qiziqishlarini aniq belgilaydilar. Fanlardan baʼzilariga koʻproq eʼtibor berib uni yoqtirsalar, baʼzilarini yoqtirmaydilar. [6]

Oʻquvchilar qaysi ishdan koʻproq qanoat hosil qilsalar, shu ishlar ularda qiziqish paydo qiladi. Bola maʼlum ishni bajarayotganda oʻziga boʻlgan ishonchni yoʻqotmasligi, oʻziga topshirilgan ishni bajara olishni bilish, buning uchun esa faqat gʻayrat – shijoat koʻrsatish kerakligini anglashi kerak. Oʻquvchilarda taʼlim va tarbiya olish, dam olish tartibining toʻgʻri uyushtirilishi ham oʻquvchilarda qiziqishlarning barqaror boʻlishida muhim ahamiyatga ega. Oʻquvchilarning qiziqishlari kattalarni diqqat eʼtiborida boʻlishi lozim. Bolalarni ijobiy qiziqishlari kattalar tomonidan ragʻbatlantirishi, quvvatlantirilishi kerak. Ularni qiziqishlarini payqash, uning uchun eng sevimli, doimo oʻziga jalb etadigan faoliyatni eʼtiborga olmaydigan oʻqituvchi va ota-onalar yomon pedagog va yomon tarbiyachidir. Oʻquvchi uchun oʻqituvchi hayotining eng yaxshi idealidir. [7]

Doimo oldinga qarab intiluvchi, mazmunli keng qiziqishlar bilan yashovchi o`qituvchi o`quvchilarga yuksak ma'naviy qiziqishlarni, aqliy rivojlanishni paydo bo`lishiga yordam beradi. Shu bilan bir qatorda texnikaga, hozirgi zamon texnikalari, eng yangi tipdagi avtomobil, samolyot, kopmyuterga bo`lgan qiziqishlar tez tarkib topadi. Qishloq maktablarining III va IV sinf o`quvchilari qishloq xo`jaligiga nisbatan sezilarli darajada o`z qiziqishlarini namoyon qila boshlaydi. Bolalar parandalarni, uy hayvonlarini bajonidil boqadilar va ular haqida ma'lumotlar to`play boshlaydilar. Bu esa bolalarni bilish darajasini rivojlanishiga ta'sir etib boradi. Kichik maktab yoshidagi bolalarda o`qishga bo`lgan qiziqishni rivojlanishi to`g`ridan – to`g`ri ta'limning tashkil qilinishiga bog`liq. Shuning uchun o`qituvchi boshlang`ich sinf o`quvchilarida qiziqishlar rivojlanishining qonuniyatlarini nazarda tutishlari kerak.[8]

NATIJA

O`quvchilarda qiziqishlar, aqliy taraqqiyot rivojlanishi oddiydan murakkabga, ma'lumdan noma'lumga, yaqindan uzoqqa, tasvirlashdan tushuntirishga, faktlardan umumlashtirishga qarab boradi. O`quvchilarni ta'limni o`zlashtirishga quyidagilarga e'tibor qaratish lozim: □ O`quvchilar qanchalik yosh bo`lsalar, ta'lim shunchalik ko`rgazmali bo`lishi hamda faol harakt qilish katta rol o`ynaydi. Barcha o`quvchilar bir xil bilimga ega emas, ular turli tayyorgarlik darajasiga ega va bundan boshqacha bo`lishi ham mumkin emas. Shu sababli berilgan materialni bilmaslik past o`zlashtirishning asl sababini ko`rsatmasligi mumkin. Bilamizki, ko`pchilik pedagoglar o`quvchilarning aqliy rivojlanishini baholashda qiynaladilar va buning oqibatida ularning ish faoliyatida ta'lim jarayonida hisobga olinishi lozim bo`lgan muhim omil go`yoki chetda qolib ketadi. Shuni ta'kidlab o`tish kerakki, o`quvchilarning aqliy rivojlanish darajasi ulardagi nazariy yoki amaliy bilim olishga bo`lgan qobiliyat yoki bilimning mavjudligi bilangina aniqlanmaydi. [9]

O`quvchining aqliy rivojlanish darajasi tafakkur jarayonlarining rivojlanganligi, o`quv materialining muhim va asosiylarni ajrata olishi, olgan bilim yoki hosil qilingan, o`zlashtirilgan ko`nikmani boshqa faoliyatga ko`chira olishi, turli nazariy bilimlarni amalda qo`llay olishi, mustaqil fikrlashi, xulosa chiqara olishi kabi bir qancha belgilar bilan aniqlanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda uchinchi sinf o`quvchilarning odob tog`risdidagi fikr, va mulohazalari mazmuni va shakli va tuzilishi bilan fikr mulohazalaridan farqlanadi. Buning sababi ularning turmush tajribasi ko`lami kengroqligi yosh davri xususiyatiga bog`liq farq bilan narsaga turlicha qarsh har xil yondashish muammo mohiyatini ochib berish uslubi bo`yicha ham farqlar mavjuddir. I-III sinf o`quvchilarida axloqiy tushunchalarni tarkib topishi uchun avvalo har bir tushunchaning muhim alomatini ajratishning umumlashtiruvchi ikkinchi darajali belgilarni topishi o`zgartirish zarurligini ko`rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Boymurodov N Amaliy psixologiya T.: 2008 y- 316 b.
2. Dilnoza Xalkuziyeva. Maktabgacha yoshdagi bolalarni maktabga axloqiy-irodaviy tayyorligining psixologik jihatlari.
3. Ivanov P.I. M.Zufarova “Umumiy psixologiya” T.: 2008 y
4. Jo'raev S. , F.Qodirov “Kichkintoylar nutqini o'stirish” T.: 2005 y.
5. Nishonova Z. Alimova G. “Bolalar psixologiyasi va uni o`qitish metodikasi” T.:
6. 2006 y 6. Nishonova Z.T. Do`stmuxammedova Sh.A. To`lyaganova Sh.T. Pedagogik psixologiya. Toshkent 2011
7. Voxidov M. “Bolalar psixologiyasi” T.: O`qituvchi. 1982 y.
8. Султонова Н.А. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОДГОТОВКИ ДЕТЕЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ К СОЦИАЛЬНОЙ ЖИЗНИ В СЕМЬЕ // SCIENTIFIC PROGRESS 2021// 1 (6), 631-635
9. Юлчибоева, Д. Э. (2021). ОПРЕДЕЛЕНИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ У ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА. Scientific progress, 1(6), 695- 698.a

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING O'QISH DARSLARIDA BOLA NUTQINI O'STIRISH BORASIDA METODIK TAVSIYA

Erqo'ziyeva Nargiza Axmadjanovna

Toshkent viloyati Qibray tumanidagi

25-umumta'lim maktabining boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Anotatsiya. Mazkur metodik tavsiyada manaviyati boy, qalban yuksak, erkin fikrlovchi bolani tarbiyalashda nutq o'stiruvchi mashqlarning ahamiyati, bola nutqini o'stirishda o'qish darslarida qilinadigan ishlar haqida bayon qilingan.

Kalit so'zlar: og'zaki nutq, yozma nutq, fikr, o'yin, ertak, hikoya, lug'at, so'z, qayta hikoya qilish, tez aytish.

KIRISH. Yuksak ma'naviyatga ega bo'lgan, barkamol, sog'lom avlodni tarbiyalab, yoshlarga ilg'or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalar asosida ta'lim berish mamlakatimizning ta'lim sohasidagi amalga oshirilayotgan ustuvor vazifalardan biridir. Shuningdek, komil insonni voyaga yetkazish borasida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH. Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek: "Yangi O'zbekistonning maktab bitiruvchisi zamonaviy ko'nikmalarni egallagan, axborot texnologiyalarni puxta o'zlashtirgan, kreativ fikrlaydigan, mustaqil qaror qabul qila oladigan, dunyoqarashi keng shaxs bo'lib shakllanishi zarur." [1]

Bu ezgu maqsadga erishish uchun boshlang'ich ta'lim, shubhasiz, poydevor vazifasini o'taydi.

Boshlang'ich sinf o'qish darslarida bolani qalban yuksak, ma'naviy boy, nutqi ravon, erkin fikrlovchi, mustaqil fikrga ega qilib tarbiyalashda ajdodlarimiz yaratgan betakror asar durdonalaridan foydalangan holda bilim berish hamda odob-axloq qoidalariga o'rgatish muhim ahamiyatga ega. Bolalarni kelajakda jahon standartlariga munosib kadr bo'lib yetishishida dastlabki poydevor, albatta, boshlang'ich sinf o'qituvchisi hisoblanadi. Har bir o'qituvchining dunyoqarashi uning muomalasida namoyon bo'ladi. Muomalaning asosiy vositasi - tildir! Shuning uchun o'quvchilarning og'zaki nutqini o'stirishida, avvalo, ularning nutqidagi kamchiliklar sabablarini aniqlash, uni bartaraf etish yo'llarini izlab topishimiz kerak. [2]

NAZARIY QISM. Ma'lumki, boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqlaridagi nuqsonlarni bartaraf etish o'qituvchilar va logopedlar zimmasiga yuklanadi. Talaffuzdagi kamchiliklarni aniqlashda bolaning nutqini tekshirib ko'rish, nutq buzulish sabablarini o'rganish lozim. Bola nutqidagi kamchiliklarni to'g'irlashda, ayniqsa, kitobning o'rnini beqiyosdir. Shuning uchun ham bola nutqi bilan ishlashda ko'proq o'qish darslarida mashg'ulotlar o'tkaziladi. Dastlab darslikdagi qisqa hikoya va qissalar, ertaklarni qayta hikoya qilish, she'rlarni yod olish bolalar nutqini

ravonlashtirib boradi. Ikki haftada bir marta o'tiladigan sinfdan tashqari o'qish darslarida tanlangan adabiyotlar ham nutqni rivojlantirib boradi. Bolalar nutqini rivojlantirishda xalq og'zaki ijodining ahamiyati katta. Shuning uchun "O'qish kitobi" da "Ertaklar-yaxshilikka yetaklar" bo'limi berilgan. Unga kiritilgan ertaklar bolalarni obod - axloqqa o'rgatishi, ma'naviy juhatdan rivojlanishi bilan muhim ahamiyatga egadir. Masalan, "Ur to'qmoq" ertagidagi dehqon va boy obrazlari o'quvchilar ongida yaxshi va yomondan nafratlanishi, undan yiroqlashish kerakligi haqida tasavvur hosil qiladi. Maqtanchoqlik, adolatchilik, ochko'zlik juda yomon odat ekanligi, saxiylik, do'stga mehribon bo'lish, rostgo'ylik insonning ma'naviy yuksalishga yordam berishi uqtiriladi. [3]

AMALIY QISM. Xalqimizda shunday naql bor: «Bola - shirin so'zning gadosi». Shunday ekan, o'qituvchi muomala jarayonida juda ehtiyotkor bo'lishi maqsadga muvofiqdir. Shuning uchun ham o'qituvchi har doim nutq madaniyatiga qat'iy e'tibor berishi, o'zining psixologik, estetik, jismoniy, axloqiy jihatlarini namuna sifatida namoyon etishi muhimdir. Boshlang'ich sinf o'qituvchisining faoliyati faqat darslarini o'tish bilan cheklanmaydi, uning vazifasiga "Ifodali o'qish", "Yosh kitobxon" to'garaklarini tashkil etish hamda tanlovlarni tayyorlash va o'tkazish, o'quvchilarning nutq madaniyatini nazorat qilish, badiiy adabiyotlarni o'qish va ularni uyushtirish, bolalar va qo'g'irchoq teatri ishini yo'lga qo'yish kabi tadbirlar ham kiradi. Qilingan barcha tashkiliy ishlar bola nutqini rivojlantirishga xizmat qiladi. [4]

Bola atrofdagilarga o'z fikrini to'liq bayon qilib berishi o'qituvchining yutug'i hisoblanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari nutqini o'stirishda yod oldirish, so'zlarning ma'nosini tushuntirish yoki qayta hikoya qildirish kabi usullardan foydalanibgina qolmay, balki ular uchun qiziqarli faoliyat bo'lgan o'yinlardan foydalanish, ayniqsa, ko'zlangan maqsad, yuqori natijalarni qo'lga kiritishda katta yordam beradi. Chunki o'yin kichik maktab yoshidagi o'quvchilar faoliyatida asosiy o'rinni egallaydi. Bolalarning yosh va psixologik xususiyatidan kelib chiqib aytadigan bo'lsak, o'yin dunyoni va o'zlikni anglashda, bog'lanishli nutqni o'stirishda asosiy vosita hisoblanadi. Maktabga ilk qadamini o'ygan bola huddi o'zga dunyoga tushib qolgandek bo'ladi. O'zida bor bo'lgan jihatlarni ham namoyon qila olmasligi mumkin. O'qituvchi bolalarni mahorat bilan maktabga moslashtiradi. Bunda asosiy vosita ta'limiy o'yinlar hisoblanadi. O'qituvchi vaziyatdan kelib chiqib o'yinning to'g'ri turini tanlay olishi kerak.

Boshlang'ich sinflar o'qish darslarida o'quvchilar nutqini o'stirish vositalaridan biri to'g'ri uyushtirilgan qayta hikoyalashdir. Maktab tajribasida to'liq, qisqartirib, tanlab va ijodiy qayta hikoya qilish turlari mavjud. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun matnni to'liq yoki matnga yaqin qayta hikoyalash ancha oson, boshqa turlari esa nisbatan qiyinroqdir. Qayta hikoyalashda o'qilgan hikoya mazmuni yuzasidan o'qituvchining savoli o'quvchilarni hikoyaning detallari haqida, ayrim voqealar

o'rtasidagi bog'lanishning sabab-natijalari haqida fikrlashga qaratilishi lozim. O'qituvchining savoli asar qahramonlari nima qilgani, ularning u yoki bu xatti-harakatlari qaerda va qanday sharoitda yuz bergani haqida so'zlab berishga, voqealarning izchil bayon qilinishiga va o'zaro bog'liqlikni yoritishga yo'naltirilishi lozim.[5]

DIDAKTIK TAVSIYA. O'quvchi o'qilgan asar mazmunini o'qituvchi savoli yordamida aytib berishida bir-biriga taqqoslaydi, ular yuzasidan muhokama yuritadi va xulosa chiqaradi. Ko'pincha boshlang'ich sinf o'quvchilari qatnashuvchi shaxslar xatti-harakatini yaxshi tushunmasliklari, ba'zan noto'g'ri yoki yuzasi tushunishlari natijasida asar mazmunini anglab etmaydilar. Shuning uchun ham o'qituvchi yordamida asar o'rganiladi. Har bir qahramon karakteri savollar orqali ochib beriladi.[6] Qahramonlar salbiy yoki ijobiyga ajratiladi. Fikrlar umumiyashtirib, xulosa chiqariladi. O'quvchilarning nutqini mukammal rivojlantirish uchun o'qituvchi ko'p izlanishi va ko'p bilim malaka va ko'nikmaga ega bo'lmoq'i lozim. Zero, kelajagimiz bo'lmish bolalar o'z ustozlari bilan fahrlanib yurishsin!

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Shavkat Mirziyoyevning o'qituvchilar va murabbiylarga yo'llagan tabrigidan. 29.09.2022. -Toshkent.
2. Q.Abdullaeva, K.Nazarov, Sh.Yo'ldosheva "Savod o'rgatish metodikasi" Toshkent."O'qituvchi",2019.
3. Abdullayeva Q. Birinchi sinfda nutq o'stirish. - Toshkent, "O'qituvchi", 1998.
4. 3. Зеер Э.Ф., Павлова А.М., СЫМАНЮК Э.Э. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход: Учебное пособие. – М., 2005.
5. Ashrapova T., Odilova M. Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent, 1984.
6. Xalimova Xoliniso Xasanboy qizi, Boshlang'ich sinflarda nutqni o'stirish metodlari – Guliston davlat universiteti Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (Boshlang'ich ta'lim) yo'nalish kafedrasi dotsenti.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'ZLASHTIRISHI PAST O'QUVCHILAR BILAN ISHLASH METODIKALARI

Do`rmonova Zulfiya Olimjonovna

Toshkent viloyati Qibray tumani 25-umumta`lim maktabining

Boshlang`ich sinf o`qituvchisi

ANOTATSIYA: Ushbu metodik tavsiyada boshlang'ich sinf o'quvchilariga ta'lim - tarbiya berish jarayoni, darsliklarda berilgan bilimlarni berish jarayonida o'zlashtirishi past bo'lgan o'quvchilarning faolligini oshirish, ularning o'z tengdoshlari qatoriga yetib olishini ta'minlash, bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalarini shakllantirish, bilimlarni egallashida yuzaga keladigan muammolarni va ularni yechish qo'llaniladigan metodikalar, shuningdek bu orqali erishilgan yaxshi natijalar kabi masalalar ochib beriladi.

KALIT SO`ZLAR: boshlang'ich sinf, ta'lim, tarbiya, o'quvchi, bilim, ko'nikma, malaka, kompetensiya, interfaol yondashuv, faollikni oshirish.

KIRISH. Zamonaviy ta'limning eng muhim unsurlari - qadimdan shakllanib kelgan. Ta'lim maqsadi, mazmuni, shakl, uslub va vositalari ta'lim jarayonlari mazmunini tahlil qilish uchun qo'llaniladigan an'anaviy kategoriyalar bo'lib hisoblanadi. Aynan shu kategoriyalar ma'lum predmet, mutaxassislik yoki ixtisoslik bo'yicha o'quvtarbiyaviy jarayonni tashkil qiluvchi pedagog faoliyatining predmeti sifatida yuzaga chiqadi. Qayd etilgan pedagogik yo'naltirilgan pedagogik faoliyatning qonuniyat va mezonlarini tizimlashtiruvchi omil vazifasini bajaradi. Zamonaviy o'qituvchi dars jarayonida «aktyor» emas, aksincha «rejissyor» bo'lishi kerakligini anglashi lozim. Buning uchun esa u bir necha yangicha ta'lim usullarini yaxshi bilishi kerak. Shu yerda Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev: "Mustaqil o'ylay oladigan tafakkur yuritib, to'g'ri ma'qul va maqbul ish tuta oladigan vatanparvar shaxslarni shakllantirish va tarbiyalash kerak",- deb ta'kidlaydi hurmatli yurtboshimiz o'z nutqlarida.[1]

MUHOKAMA. Darhaqiqat, yoshlarni zamonaviy fan-texnikaning, umuman, ilm-fanning yutuqlaridan bahramand qilmasdan turib, ularga yuqori malakali ixtisos egalari bo'lib yetishishiga zamin yarata olmaymiz. Eng avvalo, boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarga to'g'ri va maqsadga muvofiq bilim berish muhim ahamiyat kasb etadi. Kuzatishlar asosida ayta olamizki, boshlang'ich ta'lim davrida o'quvchida o'yin faoliyatining o'rnini o'qish faoliyati egallaydi. O'qib-o'rganish bolaning vazifasi, ijtimoiy burchi bo'lib qoladi. O'qish jarayonida u darsliklarini va o'quv qurollarini saranjom saqlash, o'z vaqtida o'rnidan turish, maktabga belgilangan vaqtda borish, uyga berilgan vazifalarni bajarish yuzasidan ko'nikmalarni o'zlashtiradi.

O'quvchi tobora mas'uliyatli bo'lib boradi. Bilimlar bolaning saviyasini o'stiradi, aqliy rivojlanishini ta'minlaydi, sezgilari va irodasining o'sishiga ta'sir ko'rsatadi. Biroq bu davrda ham bolaning diqqati hali beqaror bo'ladi. Boshlang'ich sinfda o'quvchi xotirasida ham o'zgarishlar ro'y beradi. O'quvchi birinchi sinfdan boshlab, ta'lim jarayonida o'quv materialining ko'p qismini ixtiyoriy ravishda eslab qoladi. Shu bilan birga, o'z-o'zini doimo nazorat qilib borishi lozim. Buning natijasida o'quvchining xotirasi takomillashadi, tafakkuri o'sadi. 7-8 yoshli bolalarda ham tafakkur hali konkret xarakterda bo'ladi. Ular o'zlari idrok etgan yoki tasavvur qilgan narsalar haqidagina fikr yuritadilar. Mantiqiy tafakkurning dastlabki ko'rinishlari shakllana boshlaydi. Uchinchiva to'rtinchi sinflarda o'quvchilar ilmiy bilimlarga oid ayrim tushunchalarni ham o'zlashtirib oladilar. Bu davrda o'quvchilarning ruhiyatida hissiy kechinmalar yuz beradi.[2]

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida biror fanga, darsga nisbatan qiziqish yuzaga keladi. Ular ta'lim olishni burch ekanligini anglab yetadilar. Dars vaqtida o'quvchi faoliyatiga qo'yilgan yuqori baho o'quvchilarda ruhiy tetiklik, shodlik, iftixor kabi hissiy kechinmalarni tug'diradi. Ammo o'quvchilar orasida fanlardan orqada qolish, o'zlashtirishi past baholanadiganlari ham uchrab turadi. Ushbu o'quvchilar bilan har bir boshlang'ich sinf o'qituvchisi alohida ishlarni olib borishi va ulardagi kamchiliklarni o'z vaqtida aniqlab, imkon qadar bunga yechim topishi zarur. Shunday ekan boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi har tomonlama yetuk, o'tkir diplomat, o'z kasbini ustasi, intellektual salohiyatga ega shaxs bo'lishi shart.[3]

Har bir boshlang'ich sinfda dars berish jarayonida fanlarni o'zlashtirishi past bo'lgan o'quvchilarga duch kelamiz. Bu o'quvchilar bilan ishlash o'qituvchidan yuqori malaka talab qiladi. Bu jarayonda o'qituvchi yangi metodikalari qo'llashi, past o'zlashtiruvchi o'quvchilarning faolligini oshirishi va bu orqali past o'zlashtiruvchi o'quvchilarning boshqa tengdoshlari qatoriga yetib olishini ta'minlash lozim. Shundagina har bir boshlang'ich sinf o'qituvchisi o'z faoliyatini to'g'ri yo'lga qo'ya olgan va har bir o'quvchi bilan individual ishlash jarayonini amalga oshiradi olgan hisoblanadi. Bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilarni mustaqil ishlashga o'rgatish yaxshi samara beradi. Mustaqil faoliyat insonni ziyrak va hozirjavob qiladi. Bu faoliyat kichik yoshdagi maktab o'quvchilarida ta'limga uyg'un holda rivojlanishi kerak. Buning uchun, avvalo, o'quvchilarni mustaqil faoliyatga ruhan tayyorlash, ularda biror ishni qila olishga va shu ishni sifatli bajarishiga ishonch uyg'otish lozim.

Mustaqil ish turlari, avvalo, o'qituvchi tomonidan puxta o'ylangan, ta'lim maqsadiga yo'naltirilgan va davomiy bo'lishi kerak. Bunda har bir o'quvchining imkoniyati hisobga olinishi, yosh xususiyati, qiziqishlari ham e'tibordan chetda qolmasligi kerak. O'quvchilarni aqliy rivojlantirish shartlaridan biri topshiriqlarni to'la "eslab qolib" bajarishdir. Bunda bajariladigan ishning maqsadini tushungan (tasavvur qilgan) holda uning rejasini belgilash va ish usulini tanlash, yo'l qo'yilgan xatolarni

mustaqil topa olish va uni tuzata bilishlariga alohida e'tibor beriladi. O'quvchilarning topshiriqlarni tez, to'g'ri bajarishi uchun qulay usullarni tanlash, yo'naltiruvchi savollar berib, tayanch so'zlar tavsiya etish foydalidir. Kichik maktab yoshi davrida faoliyatni va xulq-atvorni motivlashtirish o'ziga xos xususiyatlarga ega. "Bolalar nimani yaxshi ko'rishadi va nimani istashadi?" degan savolga S.T.Shatskiy shunday javob beradi: Bolalarda til topishish instinkti kuchli rivojlangan, ular bir-birlari bilan tezda tanishib oladilar – o'yinlar, hikoyalar, o'zaro gap sotish, lofchilik kabilar ana shunday instinkning belgilaridir.[4]

NATIJA. Bolalar tabiatan mohir tadqiqotchi. Ulardagi tez qo'zg'aluv-chanlik, oxiri ko'rinmaydigan savollar, hamma narsaga tegib ko'rish, ushlab ko'rish, tatib ko'rishga intilish sababi ana shunda. Bolalar o'zini ko'rsatib turgisi keladi, o'zi haqida, o'z taassurotlari haqida gapirgisi, o'rtoqlashgisi keladi. O'z menligini tez-tez namoyish etib turishi ana shundan. Uning fantaziyalari va tasavvurlari boy bo'ladi – bu bolalar ijodkorligi instinktidir. Bolalar hech narsadan bir narsa yaratishni, qandaydir g'ayrioddiy narsalarni to'qib chiqarishni yaxshi ko'rishadi. Bolalarda xarakterning shakllanishida taqlidchanlik instinkti katta rol o'ynaydi. Boshlang'ich ta'lim jarayonida bo'sh o'zlashtirishni vujudga keltiruvchi omillar, o'zlashtirmovchi o'quvchilarning psixologik xususiyatlarini o'rganish ta'lim jarayonida o'quvchi o'zlashtirmasligining oldini olishga yo'naltirilgan chora – tadbirlar tizimini ishlab chiqish imkonini beradi. bo'sh o'zlashtirishning oldini olish bo'yicha tadbirlar tizimi har bir o'quvchi real o'quv imkoniyatlarining barcha asosiy tarkibiy qismlarini kompleks rivojlantirishga, ya'ni shaxsning intellektual, irodaviy, hissiy sohalarini bir vaqtda rivojlantirishga, uning ta'lim va tarbiyasini ta'minlash, o'qishga va jamoaga ijobiy munosabatini rivojlantirish, uning ishga qobiliyatini shakllantirishga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. O'quvchi real o'quv imkoniyatlaridan birining shakllanishi muhimligini yetarlicha baholamaslik, bu tizimning yaxlitligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Natijada bo'sh o'zlashtirishning muvafaqqiyatli oldini olishga olib kelmaydi. Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarni zo'riqish va turli psixologik ta'sirlardan asrash, qiziqarli o'yinlar orqali bilimlarini mustahkamlash muhim ahamiyat kasb etadi. O'qituvchi o'quvchilarni ziyraklik va chaqqonlikka hamda fikrini to'g'ri va aniq ifoda etishga undovchi o'yinlardan foydalanishi samarali natija beradi. Masalan, "G'oyib bo'lganini top" o'yinida turli geometrik shakllar yozuv taxtasi yoki magnitli doskaga tartibsiz joylashtiriladi. O'quvchilar shakllarni ko'rib bo'lgach, o'qituvchi "Tun", deydi. Bolalar ko'zini yumadi. O'qituvchi shakllardan bir nechtasini olib, yashiradi va "Kun", deydi. O'quvchilar ko'zini ochib, qaysi shakllar g'oyib bo'lganini aytishi kerak. Bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilarni aniqlash va ular bilan ishlash o'qituvchidan alohida sabot va mas'uliyatni talab etadi. Shu bois bu toifa bolalar bilan shug'ullanish uchun, avvalo, yakkama-yakka suhbat o'tkazib, ularning qiziqishlarini aniqlash lozim. Maxsus jurnal tutilib, bolalarning o'zlashtirishini muntazam

monitoring qilib borilishi, o'quvchilarga qiynalayotgan fanidan alohida mashg'ulotlar daftari tuttirish kabi usullar ham samarali hisoblanadi. Shuningdek o'quvchilardagi ijobiy o'zgarishlar rag'batlantirilishi muhim.

XULOSA. Bo'sh o'zlashtiruvchilarning faolligini oshirish uchun ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini hamda nutqini rivojlantirish kerak. Bunda turli ertaklardan foydalanish mumkin. O'qituvchi dars o'tishda boshqa ko'plab usullardan ham foydalanishi lozim. Eng muhimi, ular samara berishi. Shuningdek, o'zlashtirishi past o'quvchilar uchun O'qish darslarni tashkil etish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bu orqali nafaqat o'quvchining o'qish savodxonligi ortadi,shu bilan birgalikda dunyoqarashi ham kengayadi. Ayniqsa,boshlang'ich sinf o'qish darsligida juda ham ko'plab hikoyalar beriladi.

O'qish darsida hikoyaning rejasini tuzish uchun quyidagicha xotiranoma juda foydalidir.

- Hikoyani o'qi.
- Uni qismlarga ajrat.
- Har bir qismdagi asosiy masalalarni top.
- Har bir qismga sarlavhalar qo'y.
- Qismlaming sarlavhalaridan reja tuz.

O'quv topshiriqlarining har xil turlaridan foydalanish o'quvchilarni ishga, ijodiy yondashishga va nazariy bilimlarni amalda qo'llashga yordam beradi. Bunga erishish uchun o'quvchilarning bilimlarini ularning dastlabki tushuncha, tasavvur va ko'nikmalarini shakllantirgan materiallardan boshqacha materiallar asosida mustahkamlash va takomillashtirish kerak. Shuningdek, bu materiallar ko'p variantli topshiriqlardan tashkil topib, ularning har biri o'ziga xos bilishga doir va mantiqiy topshiriq bo'lishi maqsadga muvofiqdir. O'rganish mashqlarining ana shunday yoiga qo'yilishi o'quvchilar ongida yangi bog'lanishlar hosil bo'lishiga va shunga ko'ra materialning yaxshiroq o'zlashtirilishiga yordam beradi. Boshlang'ich sinflarda past o'zlashtiruvchi o'quvchilar davlat ilg'or ta'lim texnologiyalaridan foydalanish muhim masala hisoblanadi. Chunki o'sha o'quvchi an'anaviy darslarda,yoki har doim jamoa bo'lib o'tkaziladigan darslarda ta'limni o'ziga qabul qila olmagan.[5]

Shunday ekan, past o'zlashtiruvchi o'quvchilar bilan dastlab barcha metodikalari individual qo'llab,keyin ularni jamoaviy metodikalar va doimgidek ta'lim-tarbiyada jarayoniga jalb qilish kerak. Xulosa qilib aytsak, boshlang'ich sinflarda past o'zlashtiruvchi o'quvchilar bilan ishlash jarayonini tashkil etishda zamonaviy ta'lim-tarbiyada texnologiyalaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.Shunday ekan, yangi metodikalar fan foydalanish bilan bir qatorda ta'lim texnologiyalarini ham bu jarayon bilan uzviy ravishda bog'lab borishimiz kerak deb o'ylayman. Biz shu orqali pedagogik faoliyatga va o'quvchilar bilan ishlash samaradorligini oshirishga to'g'ri

yondashgan bo‘lamiz va passiv o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyalarini o‘z o‘rnida shakllantirishga erishamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev.Sh.M. “Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. – T.: O‘zbekiston, 2017. – 104 b.
2. Intizor Jumaniyozova. "Boshlangich ta'lim jurnali.2022-yil 8-apreldagi soni. "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi". 1997. – 31-60-betlar.
3. Suvonov O va boshqalar. «Pedagogik texnologiyalarni qo‘llash davr taqozosi». «Xalq ta’limi», 2004 yil, № 5.
4. Musurmonov A. “Ta’lim-tarbiyada xalq og‘zaki ijodidan foydalanish”. T.: O‘qituvchi, 1993.
5. Mavlonova. A.R."Umumiy pedagogika".166-bet.

TABLE OF CONTENTS / ОГЛАВЛЕНИЯ / MUNDARIJA

№	The subject of the article / Тема статьи / Maqola mavzusi	Page / Страница / Sahifa
1	KAMQONLIK ASORATI VA UNI DAVOLASH USULLARI	3
2	KASB TANLASHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI	13
3	O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA NUTQ JANRLARINING O'RGANILISHI	18
4	СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И МЕТОДЫ В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ	21
5	«INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI» FANINI O'QITISHDA INTERFAOL USULLAR VA STEAM DAN FOYDALANISH	25
6	TABIIY LANDSHAFT	28
7	O'RTA ASR SHARQ RENESSANSI SHAKLLANISH TENDENSIYALARI	31
8	МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ХИМИИ	34
9	КОРРУПЦИЯ – ПРЕПЯТСТВИЕ ДЛЯ РАЗВИТИЯ	39
10	"SINTAKSIS SATHDA ZIDDIYATNING IFODALANISHI"	43
11	МАКТАВ YOSHIDAGI BOLALAR AQLIY TARAQQIYOTI RIVOJLANISHIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR BORASIDAMETODIK TAVSIYA	48
12	BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QUVCHILARINING O'QISH DARSLARIDA BOLA NUTQINI O'STIRISH BORASIDA METODIK TAVSIYA	53
13	BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'ZLASHTIRISHI PAST O'QUVCHILAR BILAN ISHLASH METODIKALARI	56

***Напоминание!** — Образование наука и инновационные идеи в мире || Авторы несут персональную ответственность за правильность цифр и данных в статьях и планах занятий, включенных в мировой научно-методический журнал, и за правильность приведенных цитат.*

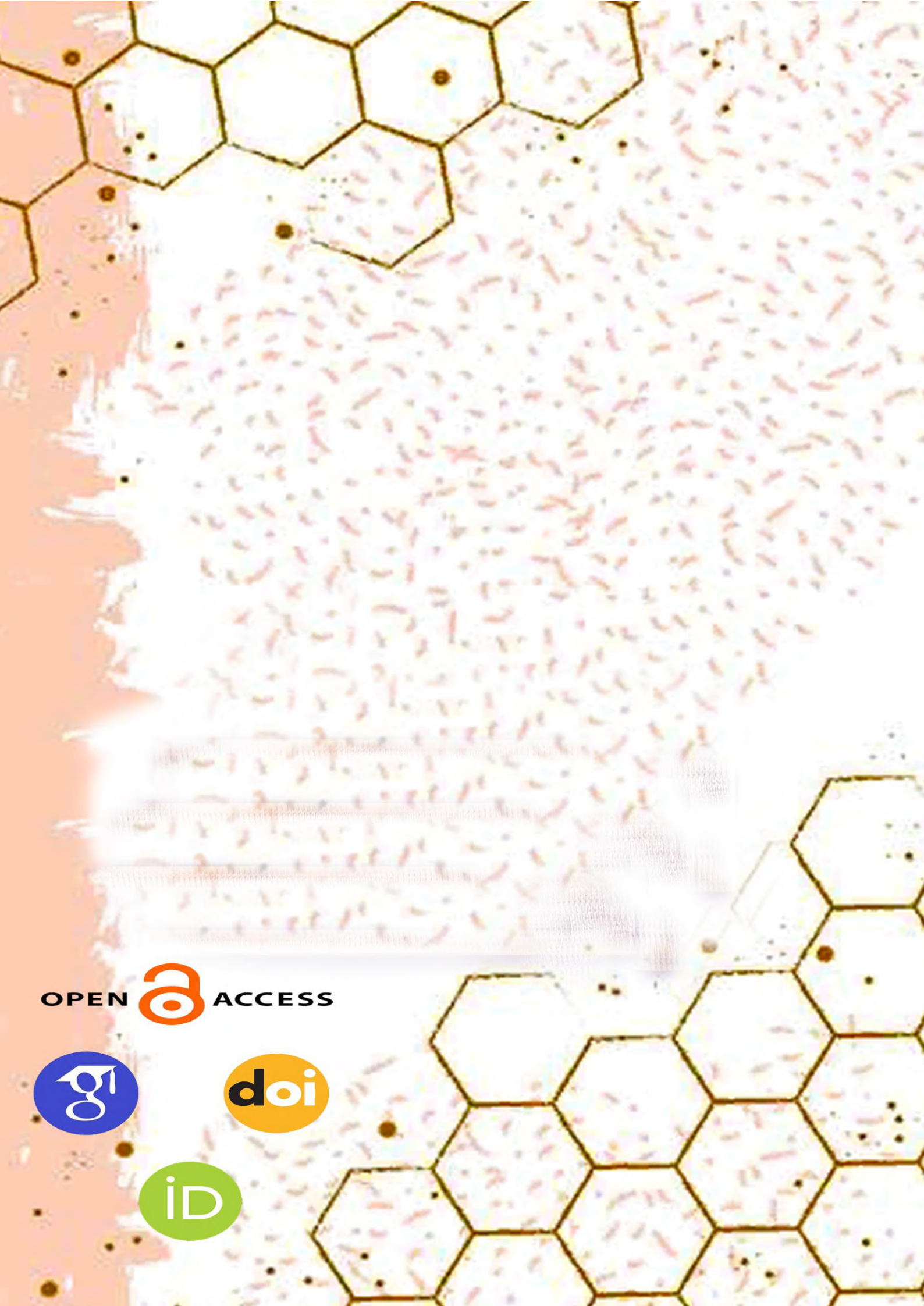
**Главный редактор:
Семёнов Владимир Львович**

**Помощник редактора:
Абдурахманов Бобуржон**

**Подготовитель к публикации:
Халиков Тохирджон Шавкатжонович**

— Образование наука и инновационные идеи в мире всемирный научно-методический журнал, 2022-г.

OPEN ACCESS

